

İLSAM

İlahiyat İlimleri Araştırma Merkezi

www.ilsam.org.tr

ISSN No: 2528-9128 & İLSAM'ın ücretsiz armağanıdır. Para ile satılmaz.

**15
TEMMUZ**

İslâm ve Demokrasi
Özel Sayı

Türkiye'de süt türevli toz grubunda pazar lideri.

Suudi Arabistan'dan Nijerya'ya, Hindistan'dan Japonya'ya, Tayland'dan İran'a dünyanın 20'yi aşkın ülkesine ürünlerimizi ulaştırmanın ve Türkiye'nin en büyük 500 sanayi kuruluşu içerisinde yer almanın gururunu yaşıyoruz.

The market leader of
milk-based powder products need in Turkey.

We are proud of being one of Turkey's top 500 companies and exporting our products to over 20 countries such as Saudi Arabia, Nigeria, India, Japan, Thailand, Iran and many more.

YAĞSIZ SÜT TOZU • TAM YAĞLI SÜT TOZU • KARMELİZE SÜT TOZU • VALS TİPİ SÜT TOZU • YAĞSIZ PEYNİRALTIŞUYU TOZU • PERMEAT PEYNİRALTIŞUYU TOZU • %50 DEMİNERALİZE PEYNİRALTIŞUYU TOZU • %70 DEMİNERALİZE PEYNİRALTIŞUYU TOZU • %90 DEMİNERALİZE PEYNİRALTIŞUYU TOZU • YAĞSIZ PEYNİRALTIŞUYU PROTEİN KONSANTRESİ TOZU • TATLI / EKŞİ KREMA TOZU • LAKTOZ MONOHİDRAT • YAĞSIZ YOĞURT TOZU • YAYIKALTIŞUYU TOZU • TEREYAĞI TOZU • PEYNİR TOZU • %40 YAĞLI KREMA • %60 YAĞLI KREMA • SADEYAĞ • TUZLU / TUZSUZ TEREYAĞI • COLD BREAK DOMATES TOZU • HOT BREAK DOMATES TOZU • MEYVE TOZLARI • KAHVE KREMASI • %78 / %17 BİTİŞSEL YAĞ TOZU • DONME KREMA (İstenilen yağ seviyesinde, kamyon ve konteyner bazında)

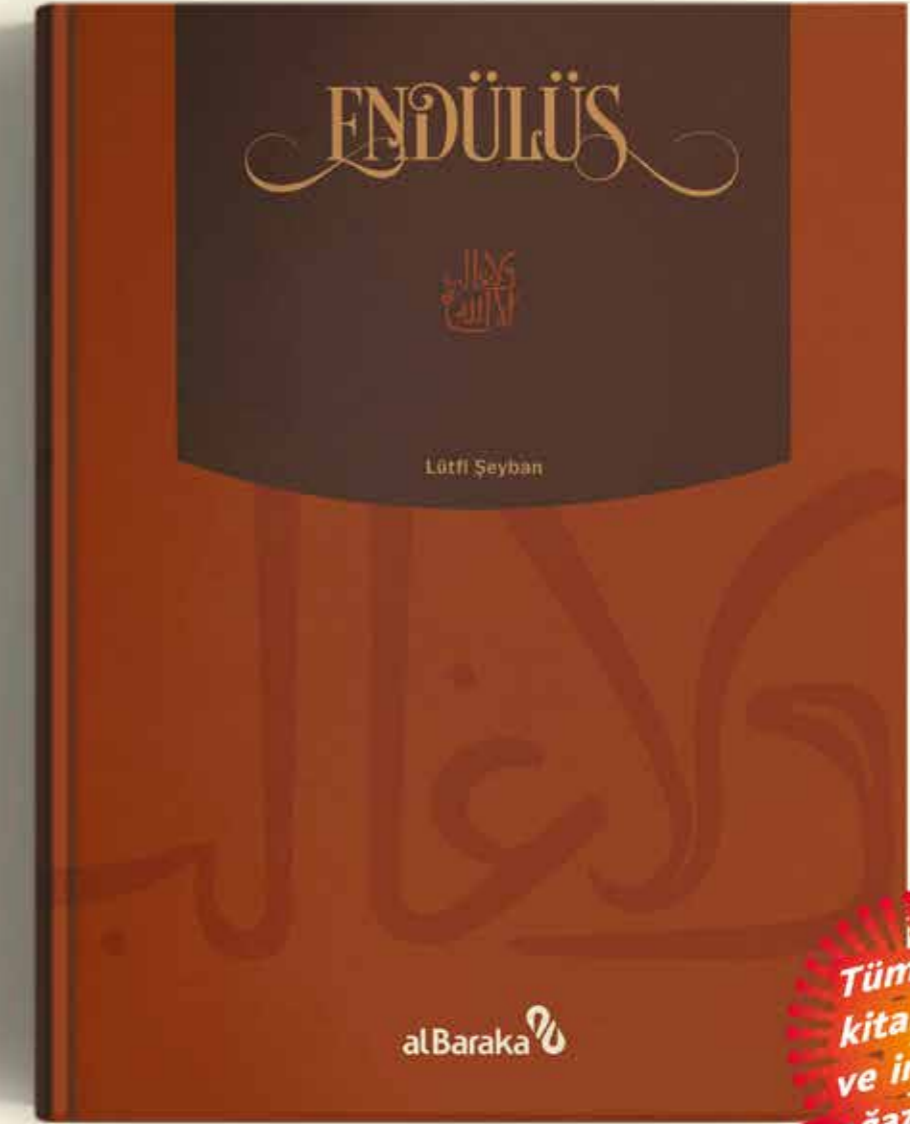
SKIMMED MILK POWDER • WHOLE MILK POWDER • ROLLER DRIED CARAMELISED MILK POWDER • ROLLER DRIED MILK POWDER • SKIMMED WHEY POWDER • PERMEATE WHEY POWDER • 50% DEMİNERALİZE WHEY POWDER • 70% DEMİNERALİZE WHEY POWDER • 90% DEMİNERALİZE WHEY POWDER • SKIMMED WHEY PROTEIN CONCENTRATE POWDER • SWEET / SOUR CREAM POWDER • LACTOSE MONOHYDRATE • SKIMMED YOGURT POWDER • BUTTERMILK POWDER • BUTTER POWDER • CHEESE POWDER • 40% FAT CREAM • WITH 60% FAT CREAM • BUTTEROIL • SALT / UNSALTED BUTTER • COLD BREAK TOMATO POWDER • HOT BREAK TOMATO POWDER • FRUIT POWDER • COFFEE CREAMER • 78% / 17% FAT POWDER • BULK CREAM (At the intended fat level, on the basis of truck and container)

www.enkasut.com.tr | info@enkasut.com.tr

enka
DOĞAL SÜT KEYFİ

TARİHTE KÜLTÜREL BİR YOLCULUK

Tüm seçkin
kitabevleri
ve internet
mağazalarında

Tarihe ve insanlığa armağan ettiği üç dev mirasla anılan
Endülüs medeniyeti, tüm kültürel detaylarıyla bu kitapta.

f t in i y
0850 222 5 666
444 5 666
albaraka.com.tr

alBaraka
değerlerinize değer katıyoruz

30
yıldır

Şekibe İnsel Doğal Yaşam Çiftliği

Türkiye'nin ilk çiftçi kadın milletvekili İnegöllü Şekibe İnsel'in adının yaşatılacağı Tabiat Çiftliği'nde özlediğiniz köy hayatını bulacaksınız

İNEGÖL
BELEDİYESİ

www.inegol.bel.tr

0224 715 10 10

f /inegolbelediye

📷 /inegolbid

2017 Ocak ayı itibariyle "Karekodlu Çek" zorunlu!

Bankanız hazır, siz hazır mısınız?

Karekodlu Çek'inizi almak için hemen şubelerimize gelin.

Çek hesabı sahibinin geçmiş çek ödeme performansı hakkında bilgi sahibi olmak ve ticaretinizi güvence altına almak için ihtiyacınıza uygun Findeks Sorgulama Paketleri'ni almayı unutmayın!

turkiyefinans.com.tr / 0 850 222 22 44
f /turkiyefinans 📷 /turkiyefinans

Karekodlu Çek verilecek müşterinin Findeks üyesi olması şartı aranacak olup, Findeks üyesi olmayan müşterilerin Findeks üyeliğinin gerçekleştirilmesi gerekir. Findeks üyeliği Karekodlu Çek başvurusu esnasında, bankamız sistemleri üzerinden yapılabilecektir. Üyeliğin müşteriye herhangi bir maliyeti bulunmamaktadır.

Türkiye'nin Finans'ı
**Türkiye
Finans**

Türkiye Finans
bir NCB kuruluşudur.

الأهلي
NCB

İçindekiler

Yıl: 2017 Sayı: 9

İLSAM Başkanı

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

İLSAM Adına İmtiyaz Sahibi

Akın KARADENİZ

Editör

Muhammet AYDOĞAN

Muhammet AÇIK

Hukuk Danışmanı

Av. Metin ALTINSOY

Tasarım & Grafik

Revizyon Medya

Baskı

Renkvizyon Ofset

Adres

Üç evler Mah. Burçak Sok. No:6

Vizyon Plaza Nilüfer / BURSA

Tel

0 224 256 72 00

Fax

0 224 252 86 40

Web & E-mail

www.ilsam.org.tr

ilsamdergi@gmail.com

ISSN No

2528-9128

10 15 Temmuz "İslâm ve Demokrasi" Paneli

12 Demokrasinin Yanında, Darbelerin Karşısındayız

Muhammed İlyas BOZKURT
İLSAM Onursal Başkanı

16 15 Temmuz Sonrası Bir Muhasebe

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
İLSAM Başkanı

20 Cemaatler Nasıl Siyaset Projesine Dönüştü?

Prof. Dr. Ali BARDAKOĞLU
16. Diyanet İşleri Başkanı

24 Dinî Kimliğin İnşâsında Cemaatlerin Rolü

Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ
Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

28 Türkiye'de Laiklik, Demokrasi ve Din

Prof. Dr. Hasan ONAT
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı Başkanı

34 15 Temmuz'a Kur'ânî Bakış

Prof. Dr. Bayraktar BAYRAKLI
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi

36 15 Temmuz "İslâm ve Demokrasi" Özel Programı

38 Din, Siyaset Kültürü ve Yönetim Erki

Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı Başkanı

44 15 Temmuz Sonrası Din-Devlet-Toplum İlişkileri

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN
Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

50 Çağdaş İslâm Düşüncesinde Din-Siyaset İlişkisi Üzerine Yaklaşımlar

Prof. Dr. Sönmez KUTLU
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

56 İslâm ve Müslümanların Siyaset Kültürü

Prof. Dr. Sıddık KORKMAZ
Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

60 Katı Laiklik, Asabiyeçi Cemaatçilik ve Tekfircilik Arasında Din-Devlet İlişkileri

Prof. Dr. Hilmi DEMİR
Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı Başkanı

Başlarken

Kıymetli Okuyucular! İLSAM Yönetimi olarak bizler, 15 Temmuz darbe girişimi sonrası demokrasi nöbetleri ile duygusal olarak halkımızda yer eden demokrasi kültürünün daha da kalıcı olmasına katkı verebilmek için "İslâm ve Demokrasi" temalı ilmi ve akademik programlar düzenlemeye karar verdik. Ve ilk olarak Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile ortaklaşa olarak; Fakülte Dekanımız Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ Hocamız ve ilahiyat fakültelerimizin birbirinden kıymetli akademisyenlerinin de katılımlarıyla 8 Ekim 2016 tarihinde Konya'da "15 Temmuz İslâm ve Demokrasi" konulu bir panel düzenledik. İkinci olarak 24 Aralık 2016 tarihinde Bursa'da "15 Temmuz İslâm ve Demokrasi" konulu özel programımızı Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN Hocamızın katılımıyla gerçekleştirdik...

benimseyen Hanefi-Maturidi çizgideki ilahiyatçıların bu bataklığı kurutma mücadelesinde daha etkin bir rol oynayacağına inanmaktayız. Hanif İslâm anlayışının *Tevhid*, *Rasyonalite* yani Akılcılık ve dinin bakiyesi ve meyvesi hükmünde olan *Güzel Ahlak* olmak üzere üç önemli esası vardır ki bunlar aynı zamanda Kur'an'ın insanlığa armağan etmiş olduğu üç önemli esastır. (Detaylı bilgi için bkz: M. İlyas Bozkurt, *İnhiraf-2*, sf. 33-41)

Evet; Kur'an'ı dinin ana kaynağı olarak kabul eden, sahih sünneti ve aklı ise Kur'an'ı daha iyi anlamada yardımcı kaynaklar olarak kabul eden Hanif İslâm anlayışı ile değil de hikâyelerle, usturelerle, masallarla ve rüyalarla bir gençlik yetiştirildiğinde bunların içerisinden nasıl vatana ihanet eden hainlerin çıktığına 15 Temmuz gecesinde maalesef hep birlikte şahit olduk...

İşte bu minvalde İLSAM camiası olarak bizler; çerçevesini Kur'an'ın çizdiği, ilke ve prensiplerini Kur'an'ın ortaya koyduğu ve uygulamasını da en mükemmel bir şekilde Hz. Peygamber (sav)'in bizlere öğrettiği Din-i Mübin-i İslâm'ın yanına, bidat ve hurafeler ile yoğrulmuş selefî din anlayışları ile oluşturulan paralel dinlere karşı mücadele edebilmek için; Kur'an'ın mantığına, ruhuna ve özüne hâkim, 'Allah Resulü (sav) bugün, 21. asırda yaşıyor olsaydı nasıl bir İslâm Medeniyeti inşa ederdi?' sorusunun cevabını bulabilmiş, O'nun (sav) şekline, şemâline, kılığına, kıyafetine takılı kalmayarak, O'nun (sav) dünya görüşünü, hayata bakış açısını ve yaşadığı asrın sorunlarına getirdiği çözümlerin arkasındaki ilkeleri idrak edebilmiş, sağlıklı bir dünya-âhiret dengesi kurabilmiş, hem modern, hem milliyetçi, hem de sağlam dini bilgilerle donanmış, manevi ve ahlaki fazileti yüksek, hitabetiyle, zekâsıyla, nezaketiyle, nezafetiyle, letafetiyle, empatisiyle, sempatisiyle, giyim kuşam tarzıyla, hanımefendiliği ve beyefendiliği ile insanlar arasında adeta bir cazibe merkezi haline gelebilmiş, kendine güvenen, birisinin dediği diğeri ile çelişmeyen, düşünen, sorgulayan, fikir üreten, değer üreten, İslâm Dünyasının ve insanlığın sorunlarına çözüm üreten genç ve dinamik ilahiyatçıların yetişmesine katkı vermeye çalışıyoruz.

"15 Temmuz İslâm ve Demokrasi Özel Sayı" isimli bu dergimize makaleleri ile katkı veren değerli hocalarımıza, yayınlarımıza ve faaliyetlerimize destek veren kurum ve kuruluşlarımız ile hayırseverlerimize şükranlarımı sunuyorum. Önümüzdeki Nisan ayında "İLSAM Kutlu Doğum Özel Sayı 2017" ve Mayıs ayında "İLSAM Ramazan Özel Sayı 2017" isimli dergilerimiz ile yeniden buluşmak dileğiyle tüm gönüldaşlarımızı ve okuyucularımızı en kalbi duygularıyla selamlıyorum.

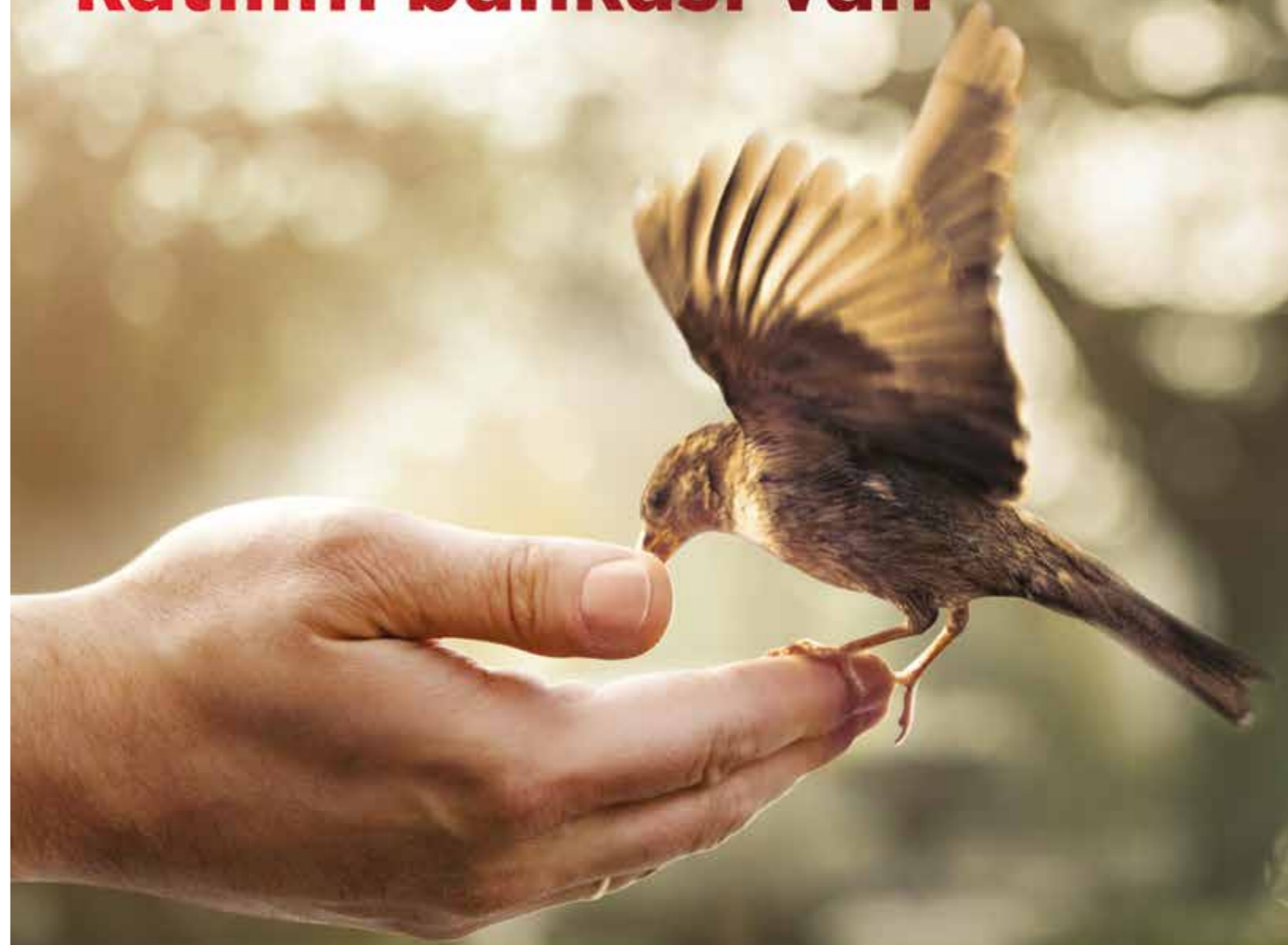
Akın KARADENİZ
İLSAM Başkanvekili

Gerek burada zikrettiğim panel ve konferanslarda değerli akademisyenlerimizin gerçekleştirdikleri sunumların metinlerini ve gerekse başta 16. Diyanet İşleri Başkanımız Prof. Dr. Ali BARDAKOĞLU Hocamız olmak üzere İlahiyat Fakültelerimizin çok seçkin öğretim üyelerinin 15 Temmuz süreci ile "İslâm ve Demokrasi" konuları üzerine yazdıkları makalelerini "15 Temmuz İslâm ve Demokrasi Özel Sayı" isimli bu dergimizde bir araya getirdik.

Hiç şüphe yok ki, 15 Temmuz gecesi millet olarak yaşadığımız ihanet ülkemiz tarihinde vuku bulmuş en büyük ihanetlerden biridir. Aziz milletimizin bu ihanet karşısındaki dik ve onurlu duruşu, demokrasi ve milli iradeye sahip çıkma uğruna verdiği mücadele ise büyük bir cesaret ve kahramanlık örneğidir.

Bizler İLSAM olarak, 15 Temmuz darbe girişimine fiilen karışmış ve bu ihanet girişimine bilfiil yardım ve yataklık etmiş paralel ihanet çetesi mensubu hainler ile devletimizin tüm kurum ve kuruluşlarıyla en etkin bir şekilde mücadele etmesini çok önemsiyoruz. Ancak dini bir cemaat görüntüsü ile devletimizi ve milletimizi aldatmış ve en nihayetinde vatana ihanet etmiş bu hainleri yalnızca devlet kurumlarından uzaklaştırarak, fert bazında etkisiz ve yetkisiz hale getirmek bataklıkta sivrisinek avlamaya benzer. Bataklığı kurutmadıkça dini argümanlarla devleti ve milleti aldatan yeni yeni paralel yapıların çıkması muhtemeldir. Bataklığı kurutabilmenin yolu ise bu paralel ihanet çetesinin ürettiği ve türettiği, neye, niçin, nasıl inandığını düşünmeyen ve sorgulamayan, aklı devre dışı bırakan selefî dini düşünce yapısı ve zihniyeti ile mücadele etmekten geçer.

Bu ülkenin paylaşmayı seven insanları için artık yepyeni bir katılım bankası var.

İstanbul Altunizade, Beyazıt, Eminönü, Fatih, İkitelli, Güneşli, Mecidiyeköy, Ümraniye, Üsküdar, Kadıköy, Osmanbey, Gaziosmanpaşa Ankara Ulus, Kızılay, Ostim, Sincan, Balgat Bursa Setbaşı, Kestel Konya Būsan, Selçuklu, Mevlana Diyarbakır Kayapınar Elazığ, Gaziantep, İzmir Bornova Hatay İskenderun Aksaray, Çorum, Kayseri, Adana, Aydın, Van, Sakarya Adapazarı Kocaeli İzmit, Gebze Kahramanmaraş, Kütahya, Rize, Şanlıurfa, Antalya Çallı, Manisa, Sivas, Samsun, Malatya

 Ziraat Katılım

Paylaştıkça daha fazlası

Müşteri İletişim
Merkezi
www.ziraatkatilim.com.tr

 /ziraatkatilim

15 Temmuz "İslâm ve Demokrasi" Paneli

İLSAM ve Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ortaklaşa olarak Ana Sponsor TESIAD ve Altın Sponsor ENKA SÜT'ün katkıları ile 8 Ekim 2016 tarihinde Konya Zindankale Kültür Merkezi'nde halkımızın yoğun katılımı ile son günlerin en güncel konusu olan "15 Temmuz İslâm ve Demokrasi" konulu bir panel düzenledi. İLSAM Başkanı ve Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM'ın moderatörlüğünde gerçekleştirilen panele Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ, Necmettin Erbakan Üniversitesi İslam Mezhepleri Tarihi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Sıddık KORKMAZ ve Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mehmet EVKURAN konuşmacı olarak katıldı.

Panel başlamadan önce sinevizyon olarak gösterimi yapılan Dursun Ali ERZİNCANLI'nın kahraman şehidimiz Ömer HALİSDEMİR için yazdığı "30 Kuş" şiirinin video klibi katılımcılara duygulu anılar yaşattı.

Aliya İzzet Begoviç Camii İmam Hatibi Rahim VARIŞ Kur'an tilaveti ile programa katkı verdi.

Programın açılış konuşmasını İLSAM Başkanvekili Sayın Akın KARADENİZ yaptı.

Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ "Dini Kimliğin İnşasında Cemaatlerin Rolü" konulu konuşmasını gerçekleştirdi.

Necmettin Erbakan Üniversitesi İslam Mezhepleri Tarihi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Sıddık KORKMAZ "İslâm ve Müslümanların Siyaset Kültürü" konulu konuşmasını gerçekleştirdi.

Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mehmet EVKURAN "15 Temmuz Sonrası Din-Devlet-Toplum İlişkileri" konulu konuşmasını gerçekleştirdi.

İLSAM Başkanvekili Sayın Akın KARADENİZ, Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ'a panele katkı ve katılımından dolayı bir teşekkür plaketi takdim etti.

Karatay Müftüsü H. Hüseyin ARSLANTÜRK Prof. Dr. Sıddık KORKMAZ'a panele katkı ve katılımından dolayı bir teşekkür plaketi takdim etti.

Meram Müftüsü Sabri KÜTÜKÇÜ Prof. Dr. Mehmet EVKURAN'a panele katkı ve katılımından dolayı bir teşekkür plaketi takdim etti.

Demokrasinin Yanında, Darbelerin Karşısındayız

Muhammed İlyas BOZKURT
İLSAM Onursal Başkanı

Günümüzde modernliğin, ekonomide, siyasette, sosyal hayatta ve yaşamın her alanında insanlığa kazandırdığı değerler vardır. Modern insanın değerleri arasında ilk sırada cumhuriyet, ikinci sırada ise demokrasi gelir. Üçüncü sırada ise doğru algılanmış laiklik gelir.

Bir ülkeyi ya bir şahıs yönetir, buna monarşi denir; ya zengin ve güçlü bir zümre yönetir, buna oligarşi denir veya halk, kendi kendisini yönetir ki buna da cumhuriyet denir. Mantıken bunun başka bir seçeneği yoktur. Cumhuriyet, ana formatın adıdır. Ancak uygulamada çok değişik Cumhuriyet şekilleri vardır. Mesela Çin Halk Cumhuriyeti de bir Cumhuriyettir, İran İslâm Cumhuriyeti de bir cumhuriyettir.

Bu gibi cumhuriyetlerde şu vardır: Elde bir doktrin vardır, bunun adı komünizmdir veya seriattır. Bu doktrinde halka şu söylenir: "Bu doktrine karşı gelemezsiniz. Eğer bu doktrine karşı gelerseniz, nüfusunuz yüz milyon dahi olsa, yüz

milyonunuz da hayır deseniz, sizin dediğiniz değil bu doktrinin dediği olur. Ama buna karşı gelmediğiniz müddetçe, bunun çizdiği çerçeve içerisinde hareket ettiğiniz müddetçe; oy kullanma, söz söyleme hakkınız vardır."

Dolayısıyla cumhuriyet bir rejim şeklidir. Bir icra şekli değildir. Ama demokrasiye giden yolda birinci şart, olmazsa olmaz şart cumhuriyettir. Cumhuriyetsiz bir demokrasi olmaz. Ancak cumhuriyet tek başına yeterli değildir; mutlaka demokrasiyle taçlandırılması gerekir. Cumhuriyet tabanında çalışan bir demokrasi, insanlara özgürlük getirir. Bu yüzden demokrasi aynı zamanda özgürlük demektir.

Bursa 15 Temmuz Demokrasi Meydanı'nda halka seslenen İLSAM Onursal Başkanı M. İlyas Bozkurt 15 Temmuzda yaşadığımız kanlı darbe girişimini değerlendirerek, "Dünyada en çok kahramanlar bu topraklarda yetişir. Ve bu kahramanlar bu güne kadar tüm ihanetlerin üstesinden geldiği gibi bundan sonraki ihanetlerin de üstesinden gelecektir" dedi.

Nasıl Bir Demokrasi?

Demokratik Cumhuriyet ise iki temele dayandırılmalıdır. Eğer bu iki temele dayandırılmazsa o cumhuriyette demokrasiden bahsedilemez.

Bunlardan birincisi 'Hukukun Üstünlüğü' ilkesidir. Bu ilkeye göre devlet, birey ve kurumlar arasındaki ilişkiler hukuk kuralları ile belirlenir. Bu hukuk kuralları ise 10 Aralık 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannameinde belirtilmiş olan temel hak ve hürriyetleri temel alan ve bireyi esas alan kanunlardır.

Demokrasinin insanlara sunduğu en önemli şey, hukukun üstünlüğünü sağlamak suretiyle insanların doğuştan itibaren sahip oldukları temel hak ve özgürlüklerinin teminat altına alınmasıdır. Bu sayede bireysel özgürlükler ve kişisel kabiliyetler gelişir, bireylerle gelişen fikir, düşünce ve kabiliyetler sivil toplum örgütleri ile şekil alarak o ülkenin ilerlemesini, gelişmesini ve müspet anlamda değişmesini sağlar. Demokrasilerde insanların temel hak ve özgürlüklerinin

en önemli teminatı, hukukun üstünlüğü ilkesidir.

Bunlardan ikincisi ise doğru algılanmış bir laikliktir. Devletin harekât tarzının bir din veya mezhep esaslarına göre değil; temel hak ve özgürlüklere saygılı, hukukun evrensel kurallarına ve modern bilimin kurallarına göre olması gerekir. Atatürk'ün getirmiş olduğu cumhuriyet, demokrasi ve laiklik, bizi modern ülkeler seviyesine çıkaracak olan kavramlardır.

Jakoben Laiklik Değil Seküler Laiklik

Ülkemiz, İngiltere, ABD gibi dünyanın gelişmiş ülkelerindeki seküler laiklik yerine, Fransa'nın jakoben laikliğini almıştır. Ancak Fransa 1968'de General De Gaulle ile beraber jakoben laikliği terk etmiş ve bugün bütün modern dünya seküler laikliğe dönmüş, Türkiye ise ısrarla jakoben laiklik üzerinde durmuş-

tur. Jakoben laiklik, Fransa kaynaklıdır ve din üzerinde baskı kurar. 1789'daki ihtilalden 1968'e kadar bunu uygulayan Fransa, defalarca darbelerle sarılmış, ancak 5. Cumhuriyet ile istikrar kurabilmiştir. Türkiye ise bunu çözememiş ve yıllarca başörtüsüyle, İmam Hatiplerle, yani kendi halkıyla uğraşmıştır. Bu yüzden de laiklik, Türk halkı tarafından, dinin karşısında duran bir kavram gibi algılanmıştır. Bunun da neticesinde ülkemizde yıllarca "laik – anti laik" çatışması yaşanmıştır.

Bu çatışma dinini korumak ve yaşamak isteyen halkın cemaatlara ve tarikatlara yönelmesine neden olduğundan, Türkiye'de cemaat ve tarikat oluşumlarının çok ciddi ekonomik ve siyasi güce hükmetmesine ortam hazırlamıştır. Bu kadar büyük siyasi ve ekonomik bir güce hükmeden cemaat ve tarikatlar siyaset üzerinde söz sahibi olmaya ve dönüp demokratik ve laik yapıyı tehdit etmeye başlamışlardır. Bu durum tam bir kısır döngüdür. Jakoben laiklik baskı uyguladıkça, cemaatler ve tarikatlar rejimi tehdit etmiş, rejim tehdit altına girdikçe devletin ve dini kurumlar üzerinde baskıyı artırmıştır. Bu yüzden jakoben laiklik Türkiye için çözüm değil, sorunun kaynağı olmuştur.

Hâlbuki olması gereken laiklik, seküler laikliktir. Yani devletin bütün din

ve mezheplere karşı eşit mesafede olmasıdır. Devletin harekât tarzının bir din ve mezhep esasına göre de-

ğil, hukukun evrensel kurallarına ve modern bilimin kurallarına göre olmasıdır.

Demokrasinin Vazgeçilmezi STK'lar

Demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından bir tanesi de sivil toplumdur. Dünyanın her yerinde iktidar ve muhalefet vardır. Diktatör devletlerde bile legal veya illegal muhalefet vardır. Gerçek demokrasileri diğer rejimlerden ayıran en önemli özellik, iktidar ya da muhalefet değil; sivil toplum örgütleridir. Sivil toplum örgütleri katılımcı demokrasi demektir. Herkes milletvekili olamayacağına göre, sivil toplum örgütlerine, sendikalara üye olur. İşadamları, işçiler, kadınlar, toplum içerisindeki her türlü grup haklarını bu şekilde arar ve siyaset üzerinde baskı oluşturur. Bu baskı neticesinde ülkede yanlış giden bazı şeyler düzelir.

1800'lerden itibaren demokrasi basını da yanına alarak gelişmiştir. Basın ve sivil toplum örgütlerinin olmadığı bir ülkede demokrasiden bahsedemezsiniz. Basın ve sivil toplum örgütleri, demokrasinin olmazsa olmazıdır.

En Kötü Demokrasi En İyi Darbeden İyidir

Elhasıl, ülkemizi modern devletler arasına sokacak kavramların başında cumhuriyet, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve seküler laiklik gelmek-

tedir. Bu kavramları çok iyi algılamak ve bir siyasi objeye indirgememek gerekir.

Demokrasinin bir ülkede oturması, bütün kurumlar ve fertler tarafından özümsemesi zamanla olacak bir husustur. Batıdaki örneklerinden farklı olmak üzere ülkemizde cumhuriyetin ilanından itibaren ortalama her on yılda bir bu süreç askeri darbelerle kesintiye uğramıştır.

İnsanlar seçimle iş başına gelmiş meşru bir hükümeti beğenmeyebilir, eleştirebilir hatta seçimlerde oy kullanarak değiştirebilirler. Demokrasilerde seçimle iş başına gelen bir hükümet yalnızca yine bir seçimle değişebilir.

Ancak askeri bir darbe asla bir seçenek olarak tercih edilemez. Askeri darbelerin bu ülkeye hiçbir fayda getirmediği hatta çok büyük zararlar verdiği aşikârdır. En kötü demokrasi en iyi darbeden daha iyidir.

Evet, halkımız da bu gerçeği idrak etmiştir. En son yaşadığımız 15 Temmuz darbe girişiminde tüm halkımız siyasi görüşü ne olursa olsun milletçe, birlik içinde darbeye karşı durmuş; tüm dünyaya örnek olacak üstün bir cesaret örneği göstererek ülkemizdeki darbeler dönemini sonlandırmıştır.

15 Temmuz Sonrası Bir Muhasebe

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

İLSAM Başkanı
Dokuz Eylül Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

İslâm tasavvufun fiilen ortaya çıkışında, fetihlerle zenginleşen toplumun dünyevileşmesi, siyasi kavgaların artması, özetle İslâm dininin gerçekleştirmeyi amaçladığı kişisel ve toplumsal değerlerden uzaklaşılmasının önemli rolü olduğunu biliyoruz. İfade etmeye çalıştığımız durumdan duyulan rahatsızlık tasavvuf hareketinin önemli sâiklerindedir. Bir yönüyle öze, insanın kendi özüne, yani Allah'a dönme çabası olan tasavvuf, bir huzur kaynağı olarak insanların hayatında asırlarca yer almış, İslâm dininin sevgiye, bağışlamaya ve paylaşmaya dair değerlerini pratik hayata yansıtan yüzü olmuştur.

Bu genel gerçeği tespitten sonra 15 Temmuz 2016'da yaşadıklarımızı vesile edinerek bazı değerlendirmeler yapmak kaçınılmaz olmaktadır. Gerçi bu yaşadıklarımızın baş müsebbibi olan FETÖ'nün tasavvufu ile ilgisi bulunmamaktadır. Ancak tasavvufu ve tasavvufî değerleri istismar ettiği de bir vaki'dir. Bu sebeple ikisi özel, birisi genel şu üç hususun önemli olduğunu düşünüyoruz:

1. İslâm itikadının temel esasları, Hz. Peygamber (as)'in ve ashâbın hayatı bilinmeden, kısaca iman-küfür ve helâl-haram sınırları kavranmadan, yani ilim alt yapısı olmadan yaşanmaya çalışılan tasavvuf her zaman istismara açık olacaktır. Bu bakımdan tasavvuf tarihimizdeki önemli şahsiyetlerin çoğunun ilim geleneğinden geldiği unutulmamalıdır. Şu menkıbe konuyu çok güzel anlatır: Şeyh efendinin hem ilim talebeleri hem de müritleri vardır. Evlenme çağına gelen kızını ilim talebelerinden ya da dervişlerinden birine verme konusunda bir deneme yapar. Günün bir vaktinde kızını medreseye gönderir. Dersle meşgul bulunan talebeler kıza ne için geldiğini sorarlar. Kız da kendisinin bir cennet hurisi olduğunu, yaptıkları bunca ilme karşılık Allah'ın kendisini gönderdiğini söyleyince içlerinden birisi, "bu sahtekâr" der. "Çünkü biz, Peygamberimizin de sahabe ve büyük zatların hayatında da böyle bir olay okumadık." Kız oradan ayrılır ve tekkeye gider. Benzer şeyleri dervişlere söyler. Birisi, "bu gelse gelse bana gelmiştir" der ve kime gönderildiğine dair aralarında tartışma başlar. Kız oradan ayrılıp durumu anlatınca şeyh efendi: "Cahilin sofusu şeytanın maskarasıdır" ifadesini kullanır. Kıssaların gerçekliği değil mesajı önemlidir. Dini açıdan sağlıklı bir ilim alt yapısı olmayan halkın, tasavvufî söylem ve sözde zühd görüntüleriyle aldatılması ve böylelikle şahlığa dönüştürme ya da türlü türlü başka istismar sevdalılarına fırsat vermektedir. Neyzen Tevfik'in ifadesiyle:

**"Bir çürük kürsü ile etmiştir
Dincilik sanatı ibrâzı deha
Kisve-i zühdü fesad altında
Gözlerinden işer erbab-ı riya."**

O halde "ilim irfan sahibi" şeklinde özetlenen müslüman şahsiyetini yeniden inşa etmek, ilim ve gönül adamlarının öncelikleri arasında ve hatta en başında yer almalıdır.

2. Halk arasında "açık yara ya kurt düşmez" diye bir söz vardır. Kapalı olan ve kendi içinde kimsenin bil(e)mediği dinamiklerle işleyen yapılar her zaman sorun oluşturmaya adaydır. İyi niyet ve samimiyet herkeste aynı derecede ve aynı süreklilikle bulunamayacağı için bir manevi yolculuk için dahî olsa, belli kurallarının bulunması ve bu kuralların herkesçe bilinmesi büyük önem arz etmektedir. Cumhuriyet döneminde tekke ve zaviyelerin kapanmasından sonra tasavvufi faaliyetler gerek manevi gerekse maddi anlamda mazbut kurallardan yoksun olarak sürdürülmektedir. Meselâ Mevlevî geleneğinde Mevlevihanelerde görev alacak dedelerin belli bir hiyerarşi ve prosedüre göre görevlendirildiğini biliyoruz. Günümüzde üç beş haneli köy ya da mezraya imam olabilmek için pek çok hukuki prosedür mevcut iken toplumda önemli etkinliği olan tarikatlar için böyle bir şey bulunmamaktadır. Bir şeyh vefat eder. Yerine de birini bırakmamıştır. Cemaat bir isim üzerinde ittifak eder. Fakat son anda şeyhin hanımı oğlunu işaret eder ve oğlu yerine geçer. Bu oğul çok ehil de olabilir. Fakat her zaman aynı isabet mümkün değildir. Buna benzer durumların kurallara bağlanması, o camia için de hayırlı olacaktır.

İşin maddi cephesi de ayrı bir husustur. Bazen "himmet" adı altında toplananların ne maksatla kullanıldığını kontrol etmek mümkün olmayabilir. Çok iyi kullanılıyor olması bu konuda bir istismarın olmayacağına hiçbir zaman garanti etmez. Dolayısıyla günümüzde pek çok akademisyen ve yetkilinin de ifade ettiği gibi tekke

ve zaviyeler acilen resmi olarak açılmalı, şaibeden ve istismardan uzak bir şekilde bu manevi hizmetler devam etmelidir.

3. Akaid kitaplarında yer alan ve kültürümüzde de yer edinen mehdi-mesih gibi kavramlar çok ciddi şekilde ele alınmalı, doğru tespitlerle doğru sonuçlara ulaşılmalı, bu kavramlar istimar malzemesi olmaktan çıkarılmalıdır. Bu konudaki rivayetlerin sıhhat derecesini ortaya koymak bir tarafta, bir iman esası olmayan ve gündeme getirilmesiyle Müslümanlara, buldukları kötü durumdan çıkmalarına dair hiçbir pozitif katkı sağlamayan bu kavramlar güncel tartışma konusu olmamalıdır. Zira bu yüzden toplumun önemli bir kesimi lüzumsuz yere meşgul edilmekte, en kötüsü de gereksiz ayrılıklara ve ötekileştirmelere imkân verilmektedir. Mehdi ya da Mesih gelecekse buyursun gelsin, biz onu beklemek yerine işimize gücümüze bakmalıyız. Şayet gelecek olursa elimiz daha güçlenmiş olur. Mehdi Mesih inancı sakın Aliya İzzet Begoviç'in dediği gibi bizim tembelliğimizin, miskinliğimizin bahanesi olmasın?!

Teyiden ifade etmek isteriz ki, bu kavramların mahiyeti ya da sübut keyfiyeti başka mesele, bunların sürekli gündemde tutularak asıl problemleri perdelemesi daha başka bir meseledir. Bizim itirazımız bu ikinci meseledir. Müslümanların ve İslâm dünyasının bunca meselesine akıl ve vahiy merkezli çözümler aranması gereken bir dönemde iman esası sayılmayan bir konunun gündemi bu kadar meşgul etmemesi kanaatindeyiz.

İlmi ile amel olmayan hocalar ile kâli ile hali örtüşmeyen efendiler maalesef mensup oldukları camiaya da zarar vermektedir. Bilinen bir kıssa vardır: "Derviş bir serçeyi yaralar, serçe de Hz. Süleyman'a dava açar. Hz. Süleyman dervişe ceza vermek isteyince serçe şu teklifte bulunur: "Ona ceza olarak sadece sırtındaki derviş abasını çıkarıp alın. Çünkü ben o abaya bakarak ona güvendim ve bana bunu yaptı. Başkaları da o abaya bakarak ona güvenir ve zarar görürler." Sözüünü ettiğimiz resmiyet olduğu takdirde kendine duyulan güveni istismar eden dervişin abasını çıkartacak bir merci de bulunacaktır.

Diğer taraftan 15 Temmuzdaki hadise bize din eğitimi konusunda bir özelleştirme yapmamızı zorunlu kılmaktadır. Genele bakıldığında FETÖ tuzağına düşenler arasında ilahiyatçıların sayısının nispeten azınlıkta olduğu görülse de o kadarına dahi anlayışla bakmamız beklenmemelidir. Kur'an'ın canlı örnekliğini oluşturan Hz. Peygamber (as)'ın hayatını okuyan ve O'nun gösterdiği çerçevede Kur'an'ı anlama ve yaşama çabası içinde olması gereken diyanet ve ilahiyat mensubunun hiçbir şekilde böyle bir yapıyla iltisakı olmaması gerekir. Başkalarının mazeretini bilemeyiz ama ilahiyat eğitimi alanların "aldatılma" mazeretleri olamaz. Kısaca ve basitçe ifade etmek gerekirse, söz gelimi dinler arası diyalog adına kelime-i tevhiddin "Muhammedürresûlullah"ın çıkarıldığı duyulduğu, bilindiği halde "aldatılmışlık" gerekçesi hüsnü tevillerle izah edilemez. Bu açık örneklerin çoğaltılması mümkündür. O halde din eğitimimiz konusunda eksikliklerimizin neler olduğunu ciddi bir şekilde yeniden gözden geçirmemiz gereği çok aşikârdır.

Temennimiz o ki, bu tür yorumlara, yakın zamanda yaşadığımız sıkıntılar gibi başka sıkıntılar sebep teşkil etmesin.

Cemaatler Nasıl Siyaset Projesine Dönüştü?

Prof. Dr. Ali BARDAKOĞLU

16. Diyanet İşleri Başkanı
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Kur'an Araştırmaları Merkezi
(KURAMER) Yönetim Kurulu Başkanı

Günümüzdeki tarikat ve dinî cemaat örgütlenmeleri hakkında bir değerlendirme yaparken, İslâm tasavvuf düşüncesi ile bu düşüncenin sahaya yansıma biçimleri olarak tarikat ve dinî cemaat örgütlenmelerini birbirinden ayırarak söze başlamak gerekir.

Tarihî süreçte tarikatlar birbirinden hayli farklı eğilimleri içinde barındıran bu zengin kaynaktan beslenerek ortaya çıkmış, beslendiği kaynağa, insan unsuruna ve içinde yaşadığı toplumsal şartlara paralel biçimde çeşitli şekiller alarak varlığını sürdürmüştür. Bunun için de tarikat örgütlenmesini ve dinî cemaatleşmeyi tasavvuftan ayırmak gerekir.

Tarikatlarla tasavvufun özdeş görülmesinin yanlışlığı, sadece modern zamanlar için değil eski dönemler için de geçerlidir. Hele hele tasavvufun zengin düşünce birikimini günümüzde tarikat ve dini cemaat örgütlenmelerinin taşıyıp temsil ettiğini söylemek hiç mümkün değildir.

Günümüzdeki dinî cemaatleşmeler ve tarikat örgütlenmeleri geçmiş dönemlerdeki geleneksel sınırlarında kalarak insanların ahlakî gelişimine, derunî dindarlığına katkı sağlayıcı bir çizgide hizmet üretse, toplumda engin bir hoşgörünün yerleşmesine öncülük etse, toplumun sosyal bağını güçlendirici roller alsa hem meşruiyetlerini perçinlemiş, hem de dine ve topluma hizmet etmiş olurdu ama üzülerken görüyoruz ki öyle olmadı. **Yani tarikat ve dinî cemaatleşme günümüzde Müslümanların dindarlığını güçleştirme çabasından ekonomik çıkar ilişkisine, siyaset projesine, sosyal örgütlenme modeline dönüştü.** Kendilerinden menkul kutsal makam ve otoriteler ihdas edildi, nev-zuhur kutsallıklar ve onun üzerinden dünyevî

projeler ortaya çıktı. Bu gelişme de, hem tasavvufa hem İslâm'ın o güzel dindarlık modeline büyük zarar verdi. Sonuçta bugün tarikat örgütlenmeleri; İslâm'ın ana ilkeleriyle ve akidevi esaslarıyla uyumunu söylemenin kolay, hatta bazen mümkün olmadığı bir anlayış, bağlılık ve inanışlar üretmek yola devam ediyor, varlığını güçlendiriyor. Hem de tarihte İslâm davetine öncülük etmiş alperenlerin yerine yeni bir tipoloji üretmek çevresindekilerin ve dünyanın İslâm algısını hayli hırpalayıcı bir rol icra ediyor.

Esasında İslâm tarihinde tasavvuf düşüncesini ortaya çıkaran ortam, dünyevileşmenin ve dünya saltanatına dalmanın zıddına bir tepkiye işaret eder. Hepimiz biliyoruz ki Emevî iktidarı, Abbasî iktidarı dünyevileştikçe, bu iktidarlara dünya ihtişamına dalıp geniş halk kütlesinden kopmaya başlayınca kırılan kesim ve gönül ehli olanlar kendi dünyalarında yeni bir serinlik, yeni bir huzur iklimine sığınıp mutluluğu orada arama yolunu seçtiler. Elbette yegâne sebep bu değildir ama bu durumun da belli bir payı vardır.

Ancak olayların ve tarihin içinden bakarsak, sözünü ettiğimiz tasavvuf ve öğretinin ortaya çıkışının ve giderek topluma yerleşmesinin dinî temelden ziyade bir içe kapanış ve kaçış, dünyevileşmeye ve dünya saltanatına karşı gönül ikliminde huzur buluş olduğu gözden kaçmamaktadır. Bir bakıma, maddî icraatlara karşı manevî tasarruf duasıdır. Zühd ve takvâ temelli tasavvuf düşüncesinin fâniler etrafında oluşan bir kutsiyet telakkisiyle irtibatı hâl alışı biraz da böyle bir sürecin ürünü olmalıdır.

İslâm'ın tarihi seyri içinde insanların tasavvufun gizemli dünyasına ilgi duymaları, birçok insanın kurtuluşu orada araması din dilindeki korku ve ümitsizlik söyleminin öne çıkmasıyla da alakalı bir husustur. Ahiretteki akıbeti hakkında sürekli korkutulan ve kendini ağır bir tehdit altında hisseden, bağımsız ve inisiyatif sahibi bir birey olmak yerine edilgen ve hakkında karar verilen nesne olduğu sürekli telkin edilen, neticede böyle bir ruh hali içinde güvenilir bir sığınak arayan insana tarikat söylemi kısa yoldan, zahmetsiz bir şekilde kurtuluş vadetmekte, bu vaad diğer dinî gelenekler gibi İslâm muhitinde de geniş halk kitleleri nezdinde etkili olmaktadır.

Tasavvuftaki "veli" tipolojisini ve ona atfedilen kutsiyeti sadece bu tür açıklamalara bağlamak yetersiz kalır. Kültür tarihçilerinin, antropologların konuyu Orta Asya başta olmak üzere İslâm'a giren coğrafyalardaki kadim inanışlarının ve kültür mirasının İslâm döneminde yeni bir formda kendini sürdürmesi yönüyle ele alması da inandırıcıdır. Aynı düşünce tarzının giderek küresel boyutta bir mehdi-mesih telakkisine uzanmasının ise dinler arası rekabet ve etkileşimle yakın ilgisi olmalıdır.

Ortaya çıkış serüveni nasıl olursa olsun, bugün için tarikat örgütlenmesi zühd ve derunî dindarlık çizgisinin epey uzağına düşüp dünyevî bir amaca yönelmişse, tasavvufun ana istikametinden sapma olduğu açıktır. Günümüzde tarikatlar daha güçlü şekilde ekonomik sektör ve siyasal aktör olmuşsa, ideolojik yapı ve ayrıştırıcı söylem içinde güç toplayabiliyorsa, daha da ötesi her türlü dünyevî plan ve entrikanın içine girebiliyorsa artık tasavvuf düşüncesinden bir iz

kaldığını söylemek mümkün mü? Bu yeni oluşum sürecinde tarikat ve dini cemaat örgütlenmelerinin tasavvuf düşüncesinin geçmişten kalan gizemli kavramlarını ve retoriklerini bolca kullanıyor olması cezbedici olduğu kadar yanıltıcı da olmaktadır.

Dinde gizem arttıkça dinî duygu ve arayışların istismar edilme ihtimali de artar. Şahıslara kurtarıcılık, dünyaya tasarruf, hatta Levh-i mahfuz'a/ilâhî takdire müdahaleye kadar uzanan bir kutsiyet ve otorite izafe eden ve bunun delillerini de Kur'an'ın satırları arasında arayanların iddia ettiğinin aksine İslâm apaçık bir din, Kur'an-ı Kerim apaçık bir kitaptır. İslâm'ın ve Kur'an'ın apaçık (mübîn) oluşu öncelikle dinin kurucu mesajı olan tevhid, ulûhiyet, kutsiyet, Yüce Mevlâ'nın mutlak hâkimiyeti ve O'nun (cc) hiçbir düzeyde ortağının olmayacağı vurgusundadır. **Tarikat örgütlenmesinin ve dinî cemaatçiliğin hali hazır söylemi dinin akide esaslarıyla çatışma halindedir; Kur'an'la çatışma halindedir.** Kur'an'ın velî/evliyâ, vesîle, râbîta, zâhir-bâtın, Musâ-Hızır gibi isim ve kavramlarına hiç alakası olamayan anlamlar yükleyip, yani açıkçası onları tahrif edip kendi indî öğreti ve tasavvurlarına Kur'an'ı şahit getirmek Kur'an'la çatışmayı göze almak demektir. Yüce Mevlâ bize esrarengiz ve şifreli bir kitap göndermedi. Böylece gizem ticaretine de fırsat vermedi. Zaten gizemli ve şifreli bir kitap gönderseydi hiçbirimiz sorumlu olmazdık. Kur'an-ı Kerim 'arabî' bir kitaptır. **Arabî kelimesi sadece Arapça anlamına gelmez. Arabî kelimesi aynı zamanda 'meramını apaçık ifade eden' demektir.** Bunun zıddı 'a'cemî'dir.

Hayvanlara da meramını iyi ifade edemediği için Arapça'da 'acmâ' denir. Kur'an, meramını en iyi şekilde ifade eden kitaptır. Zaten Yüce Allah Kitabında sıklıkla 'Ben size ilişkin mu-radımı en açık şekilde, sizin anlayacağınız dilde ifade ettim; apaçık kitap gönderdim' demiyor mu? Bunu bırakıp dinde olmayan kutsallıklar peşinde sürüklenenler ise inadına; 'Hayır, sen çok kapalı, esrarengiz bir kitap-sın, ancak bu sırları biz şu şu otoriteler devreye girerse, onlar tefekkür eder, onlar keşfeder de bize aktarırsa anlayabiliriz' demiş olmaktadır. Peki, bu doğru mu? İslâm dünyasının bu konuyu tekrar düşünme zamanı gelmedi mi?

KUTSAL TOPRAKLARDA
26 YIL

Gönlünüzdeki
Hac için
bizde yeriniz hazır...

 NİLTUR
HAC ve UMRE ORGANİZASYONU

BURSA (0224) 224 95 12 İSTANBUL (0212) 635 92 62 YALOVA (0226) 813 93 65

 TURSAB

 IATA

www.niltur.com

 TURKISH AIRLINES

15 TEMMUZ'DA

DESTAN YAZAN
BİR MİLLETİ HiÇ KİMSE
BÖLEMEZ

 EDEBALI
İsmail Hakkı Edeballı
Yıldırım Belediye Başkanı

444 16 02
www.yildirim.bel.tr

 web.tv
ile bizi takip edebilirsiniz.

Dinî Kimliğin İnşâsında Cemaatlerin Rolü

Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ

Necmettin Erbakan Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dekanı

15 Temmuz
2016
emsâli

az görülen ve halkın özgür irade beyanını hiçe sayan başarısız bir darbe girişiminin tarihidir. İslâm Dünyası bu acı deneyimi ilk defa Türkiye özelinde yaşadı. Bu olay, enine-boyuna birçok veçheden ele alınıp tahlil edilmelidir. Bu darbe girişimini diğer darbelerden ayıran farklılıklar vardır. Bunun başında darbelerin kimliği ve bu kalkışmanın arka planında yatan sapkın teoloji gelmektedir. PDY denilen bu yapının en büyük ihaneti, dini kavramların içini boşaltmasıdır. İşte yazımızda üzerinde duracağımız bu kavramlardan birisi de cemaat kavramıdır.

İnsan içtimâî bir varlıktır

İnsan toplumsal bir varlıktır. Bundan dolayı, doğumdan ölüme kadar fertler arası ilişkiler zorunludur. Kur'an'a göre toplumların farklı "kabilelere ayrılması" (1), çocuğun bir aile ortamında doğması, kendisini sosyal bir çevre içerisinde bulup, sosyalizasyon sürecine hemen katılması, Kur'an'ın akraba ilişkileri üzerinde ısrarla durması (2), karşılıklı menfaat ilişkileri, iyilik ve takvada yardımlaşma (3) hep fertler arası ilişkilerin zorunlu ve vazgeçilmez oluşunun delilleridir.

Kişi sadece yeme, içme ve barınma gibi tabii ihtiyaçlarını karşılamada değil, bunlarla birlikte eğitim, yardımlaşma, bilgi, kültürel alış-veriş ve yeteneklerini geliştirme konusunda da toplumsal bir hayat yaşamak zorundadır. Bu yüzden İslâm, insanlar arasında sosyal bağları kuvvetlendirmeyi teşvik edici ilkeler üzerinde durmuştur. İslâm'ın öngördüğü bu ilkeler, İslâm toplumlarında sosyal hayatın barışa dayalı olarak sürdürülmesi açısından son derece önemlidir. (4)

İslâm'da sosyal dayanışmayı kolaylaştırıcı etkenlerin başında "fütüvvet ahlâkı" gelir. Cömertlik anlamına gelen fütüvvet, insanları, dünya ve âhirette kendi nefesine tercih etmemektir. Fütüvvet ahlâkının temelini "İslâm kardeşliği" oluşturur. "Mü'minler ancak kardeşlerdir." (5) Geniş bir açıya sahip olan bu kardeşliğin özünde iman birliği yer alır. Aynı inanca sahip olan insanlar, Kur'an'ın ifadesiyle "kurşunla birbirine kenetlenmiş bir yapı" (6) gibidir.

İşte İslâm kardeşliği ile yoğrulmuş kişilerin oluşturduğu topluluğa cemaat adı verilir. Cemaat; belli bir hedef, belli bir düşünce ve amaç doğrultusunda bir araya gelen topluluğa verilen bir isimlendirilmiştir. Elbette cemaatin kendi içinde kategorik ayrımları vardır. Bunlardan yeri gelince söz edeceğiz.

Cemaat ve Cemiyet Arasındaki Farklılıklar

Sosyolojide cemaat ve cemiyet kavramları farklı anlamlar dünyasına sahiptir. Cemaat hayatında, bireyler arasında aidiyet/mensûbiyet duygusu öne çıkar. Bu aidiyet kaynağını dinden, tarihten, kültürden ve ortak medeniyet bilincinden alır. İşte bu ortak değerler etrafında toplanan cemaat üyeleri, kendilerini bir vücudun organları gibi görürler. Organlardan birisi ağrıdığı zaman hepsi o ağrıyı duyar. Bunun giderilmesi için ortak dayanışma içerisine girerler. Böyle bir toplulukta 'ümme't' bilinci öne çıkar.

Cemiyette ise, geçici bir takım ilişkiler ağından söz edilebilir. Bu ilişkiler, bir takım sözlü ve yazılı anlaşmalarla düzenlenmiştir. (7) Bu düzenlemelere bağ-

lılık gönülden değil, bir takım yasa ve kuralların zoraki yaptırım gücünden dolayıdır. Birey, fırsatını bulduğu zaman bu yasaları ihlal etmekten çekinmez. Onu durduran müeyyide korkusudur. Gayet doğaldır ki, burada, cemiyet ve cemaat halinde yaşayan toplulukların avantaj ve dezavantajlarından söz edilebilir. Önemli olan her iki durumu da fertlerin avantajına çevirebilmektir.

Cemiyet manasındaki toplumsallaşmada, birey, her türlü aidiyet noktalarından koparak "ben duygusu"nu yaşar. Bu zihniyette din, geleneksel aile bağları, anne-baba, tarih ve medeniyet gibi olguların çok fazla değeri yoktur. Birey, aidiyet bağlarından kopmayı "özgürlük" olarak görür. Onun için hayatta geçerli olan sadece çıkarlarıdır. Dini karakterli cemaatin ferdi ise, aidiyet duygusunu daha çok içselleştirir. O, başta din olmak üzere, tarih, kültür ve medeniyet kodlarından kopmaz. Onda enaniyete dayalı "ben" düşüncesi değil, paylaşma eksensiz "biz şuuru" ön plâna çıkar.

Bir başka açıdan cemiyet, yekpâreliği, homojenliği, çoğulculuğu temsil ederken; ideal anlamda cemaat, yetenekleri özgür bir şekilde geliştirmeyi ve farklılıkları bir arada muhafaza etmeyi temsil eder. Nitekim hadis geleneğinde 73 fırka ile ilgili rivayetlerin sahihliği tartışması bir yana dursun, İslâm düşünce tarihinde 73 ayrı görüşe, buna ilaveten gayr-i müslimlere ve hatta mühlitlere bile yaşama ve düşünce açıklama hakkı bir insan hakkı olarak verilmiştir. Gerçek anlamdaki cemaat hayatında ferdin inanç, düşünce ve yaşama hakkı alanındaki tolerans sonuna kadar geçerli olur. Çünkü tolerans, herkesin aynı yöntemi kabul etmesi değil, farklı yöntemleri benimseyenlerle bir arada yaşamayı kabul etmesi anlamına gelir. Böyle bir vasat ise, İslâm'ın ideallerine de uygun düşer.

Dini Kimliğin İnşasında Cemaatlerin Yeri

Cemaatler, hem dünyanın ve hem de ülkemizin bir gerçeğidir. Dini hayatı ve bu yaşam tarzıyla örülmüş dini kimliği kavramada cemaatlerin varlığı yön tayin edicidir. Özellikle Osmanlı'dan devraldığımız "tarikât" temelli cemaatler, cumhuriyet döneminde tekke ve zaviyeler kanunu ile yasal olmaktan çıkarılmışlarsa da yer altına çekilerek varlıklarını devam ettirmişlerdir. Hâlâ da ettirmektedirler. Bugün "cemaatlerin" tartışılır oluşu taraflar arasında yeniden din-devlet ilişkilerini gündeme getirmektedir.

İslâm çoğulculuğu önceleyen bir dindir. Bu farklılık tarihsel süreklilik bağlamında gerek kurumsallaşma ve gerekse

kişi merkezli olma açısından dini cemaatlerin hayatîyetini devam ettirmelerine mani değildir. Ülkemizde cemaat yapılarının varlığını devam ettirmesi, uluslararası düzeyde küreselleşme, sekülerleşme, aile, akraba gibi kurumların sosyal anlamda destek olma ünitelerine kaybetme ve modern zamanların devlet örgütlenmeleriyle de yakın ilişkisi vardır. Çünkü şahıs, bir boşluğa düşmüştür. Güvenli bir limana sığınmak için destek aramaktadır. Özellikle modern devlet örgütlenmelerinde cemaatleşme, zümreleşme vb. gibi bütün ara mekanizmalar yok edildiği için, fert yalnızlaşma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu durum beraberinde büyük bir güven sorununu getirmiştir. Güvensizliğin aşılmasında kollektif bir dayanışma mekanizmasına ihtiyaç vardır. Bu dayanışma salt insanın özgür bir şekilde dini inancını yaşama, düşüncesini ifade etme alanlarında değil, aynı şekilde sosyo-ekonomik sorunlarını çözüme kavuşturma alanlarında da aranır. Çünkü fert, gündelik hayatında ölüm, evlenme ve iş kurma gibi konularda sosyal destek görme imkânı bulamadığı zaman bir çıkmaza ve derin bunalıma girer. Dahası, sosyal hayatın her alanında fert, pazarlık masasına oturduğunda devasa bir güç olan modern devlet onu köşeye sıkıştırır.

Cemaatleşmenin Artı ve Eksileri

İşte önüne çıkarılan engellemelerden kurtulmak amacıyla modern devlet örgütlenmelerinde bireyin haklarını araması için *sivil örgütlere (cemaat, sendika gibi)* ihtiyaç duyulmuştur. Modern toplumlarda ortaya çıkan *yeni dini ve mesleki zümreleşmeler* ya da Sivaslılar, Giresunlular, Zaratlılar, Malatyalılar, Artvinliler vb. sosyal yardımlaşma ve dayanışma adını taşıyan hemşerilik dernekleri gibi kurumlar, fertlerin evlenme, iş bulma gibi ihtiyaçlarını gidermek için oluşturulan bir takım ara mekanizmalardır. Bu ara mekanizmaların her biri bir cemaat kategorisidir. Bu modellerin yararları olduğu gibi, bazen ferdin gelişimine zararları da olabilmektedir. Bu ara mekanizmalar, cemaatin ferdinin *fikir, inanç, teşebbüs hürriyetini, birey olma bilincini ve yaratıcı kişiliğini yok edecek bir gettoya dönüştürmediği sürece büyük faydalar sağlar*. Eğer, aksi durum söz konusu olursa ister bu cemaat modeli dini, ister bu cemaat modeli mesleki, ister bu cemaat modeli iktisadi alanda olsun, her zaman ferdin aleyhine işler. Çünkü cemaat liderliği ferdin iradesine

ipotek koymuş ve tek tipçi bir kanaldan onu yönetmeye başlamıştır. Gitgide fert etken ve özne olmaktan çıkar, omurgasız bir nesne ve edilgen hale dönüştürülerek sürüleştirilir. İradesi kırılma uğrayan böyle bir fertler topluluğundan oluşan cemaat, otoriter ve totaliter liderliğin üzerinde rableştiği bir kurum haline alır. Zira Allah'a ve peygamberine mutlak itaat gibi gözü kapalı bir şekilde liderliğe itaat kültürüyle yetişen bir cemaat içinden köleler çıkar. Burada, mütemadiyen cemaatin *'rahmet'* olduğu vurgulanır, ama bu rahmetten pay alma bütün üyeler için geçerli değil, o topluluk içinde palazlanan beyazlar için geçerlidir.

Diğerleri ise, *"gassal elinde meyyit gibi olma"* vurgusu eşliğinde robotlaştırıldığı için aklını kullanma, irade özgürlüğü ve eleştiri gibi erdemli duruşlardan uzaklaştırılmışlardır. Otoriter bir yöntemle yetiştirilen bir ferdin, içinde bulunduğu atmosferi objektif olarak iyi okuma ve anlama ufku karartıldığı için, içine düştüğü zindandan kurtulma ihtimali çok zayıftır. Hâlbuki dışa kapalı, zihniyet planında kendisini misak-ı milli sınırları içerisine hapseden bir oluşumun İslâm söz konusu olduğu zaman, gerçek anlamdaki 'cemaat' yapısıyla da alakası yoktur. Böyle bir oluşumdan birlik mesajı yerine tefrika çıkar. Hatta tevhid, tefrika, kardeşlik, tekfir kavramlarının anlamlar dünyası bile değişir. Tevhid, kendi cemaatinin birliği; tefrika, cemaat içi eleştiriler; tekfir, cemaatin dışındakileri dışlama; kardeşlik salt cemaat üyeleri gibi yeni anlamlar kazanmıştır. Farklı adacıklar üzerinde hükmetmeye başlayan otoriter liderlik, adalar arası geçiş köprülerini atar. Bunun tek sebebi, beslenme

kaynağını kaybetme endişesinden dolayıdır. Bu adada, *"küçük olsun, benim olsun"* anlayışı geçerlidir. Otoriter ve totaliter bir örgütlenmeye giden dinsel monarşide, artık, eleştiri salih bir amel olmaktan çıkar, liderliğin bütün icraatlarına hikmet gözüyle bakılır, itaat kayıtsız-şartsız bağlılığa dönüşür. Sonuçta böyle bir din dilinden ya diktatör bir insan ya da köle insan tipi çıkar.

Bugün, İslâm dünyasında örgütlenen birçok cemaat yapılanmalarında ve dinî monarşilerle yönetilen birçok Müslüman ülkede otoriter sistemlerin yerleşmiş olması, rastlantısal değildir. Eğer İslâm âleminde ceberrut devlet örgütlenmeleri varsa, bunun oluşumuna giden yolda otoriter cemaat yapılarının da büyük payı vardır.

İslâm'ın Toplumsal Benliğe Verdiği Değer

İslâm'a göre insan, toplumsal bir varlık olduğu için, insanın bu yönüne çok büyük önem verilir. Kur'an-ı Kerim'de buna en açık örnek, ibadet ederken bile, *"ben"* yerine dil kuralları bakımından *"nahnû/biz"* kelimesi kullanılır. Örneğin; namazda; *"Yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım isteriz"* (8) âyetinde, Müslüman, *"ben"* olarak değil, biz olarak vurgulanır. Buna göre tek başımıza kıldığımız namazlarda bile Allah'a duamız ancak başkalarına katılarak veya başkalarını yanımıza alarak gerçekleşme imkânına sahip olmaktadır. Şüphesiz bu âyetin üslûp ve söylemindeki espri, *"biz"* talebiyle sosyal bir topluluğu temsil eden bir kardeşlik duygusunun pekiştirilmesidir. Aynı durumu, İslâm'ın hac, zekât, oruç, ahlâkî ve fikrî mücâhede, iyilikleri emretmek ve kötülüklerden alıkoymak gibi

talimatlarında da gözlemlemek mümkündür. Bütün bu ibadet türlerinde bireysellikten daha çok *aidiyet duygularını besleyen ve farklılıkları geliştiren* cemaat duygusu ağır basmaktadır.

İslâm'da Allah'ın en önemli sıfatlarından ilki O'nun bir, tek ve eşsiz oluşudur. (Bkz. İhlâs 112/1). Şu halde biz de bir, yani kendi özgür iradesiyle hareket eden kimseler olmayı istemeliyiz. Bu özgürlük ve insanın otonom oluşu aklın bir görünüşü değil, varlığımızın doğal yapısıdır. Biz farklı, ferdileşmiş bir vahdetten yaratıldık ve her birimizin öbür âlemde dirilişi de ferdî olacaktır. (9) Ama burada tanımlanan ferdilik, Aydınlanmanın evrenindeki her türlü mensûbiyet duygusundan tecrit olmayı beraberinde getiren, insanı güçsüzleştiren ve yalnızlaştırın ferdileşme süreci değildir. Çünkü bireycilikte insanın benliğini tanımlaması, kendi kendini yeterli görmesi, kendi kendini bütün değerlerden müstağni sayması, aşkın olana ihtiyaç hissetmemesi vardır.

Öte yandan İslâm, insanı fert olmaktan çıkarıp şahıs haline getirmiştir. Biz bunu *Muhammed Aziz Lahbabî'nin* tanımında daha iyi görüyoruz. Gerçekten şahıs, toplumcu benliğe sahip bir varlıktır. İslâm, insanın yalnızlık hissini bir cemaat kavramı ile gidermiştir. İnsan *biz* demekle, *başkalarını* da ifade etmiş, *diğerlerinin* de hukuki varlığını onaylamış oluyor. Bu anlamda benliğimiz, *bizin* birbiriyle sıkı sıkıya bağlılığı içinde bağımsızdır. (10)

Günümüzde felsefeciler ve toplumbilimciler arasında bireyciliğin mi yoksa kollektivizmin mi toplumsal düzen açısından faydalı olduğu tartışılıyor. Liberalist görüşler bireyciliğin artmasının toplumsal refah düzeyi ile ilgisi olduğunu iddia ederler. Hâlbuki böyle bir bireycilik, toplumsal düzende yalnızlaşmayı ve ahlaki anlamda çürümeyi de birlikte getirmektedir. Buna karşın, İslâmî bir kollektivizm, ferdin yeteneklerini geliştirdiği sürece liberal görüşten ayrılır. Çünkü toplumcu bir benliğe sahip olan bir şahıs, yine toplumsal bir değerdir. Bu da adam kayırma,

kendi gurubu dışındakileri reddetme şeklindeki ayrımcılıktan uzaklaşmakla sağlanabilir.

Sonuç

Bugün çoğu insanın dini kimliği biz istesek de istemsek de cemaatler tarafından inşa edilmektedir. Yine biz istesek de istememek de cemaatler varlıklarını devam ettireceklerdir. Esasında; eleştirel akıl anlayışını işleten, şeffaf, hesap verebilirlikten kaçmayan, rasyonel davranan, ferdin yeteneklerini geliştirmede önünü açan, meşvereti meşrû sayan ve gereklerini yerine getirmede objektif hareket eden, bütün inananları kardeş gören, mütevazılığı elden bırakmayan, iyilik yolunda çalışan ve liyakate önem veren cemaatlerden korkmamak lazım. Çağımızın bir âliminin dediği gibi, *"bir Müslüman benim cemaatim hakkı diyebilir ama hak olan sadece benim cemaatimdir diyemez."* Asıl tehlike, *"ehaktır"* demek suretiyle diğerlerine yolu kapatmaktır. Kimsenin böyle bir hakkı yoktur. "Ben Müslümanım" diyen herkesin İslâm yolunda yürüme hakkı vardır. Bu yolda tek bir rabbani yöntemden de söz edilemez. Nasıl ki peygamberlerin mucizeleri farklı ise, nasıl ki, Kur'an'da *"yolumuzda mücâhede edenler"* şeklinde çoğul kalıbıyla ifadeler kullanılıyorsa, her Müslüman da birlik ve dayanışmasını, çerçevesini Kur'an ve sahih sünnetin çizdiği oluşumlar içerisinde gerçekleştirme hakkına sahiptir.

Dipnotlar:

1. Hucurât Sûresi; 49/13.
2. bk. Nisâ Sûresi; 4/36; En'am Sûresi; 6/151; İsrâ Sûresi; 17/23,24 ve 26; Ankebût Sûresi; 29/8.
3. bk. Mâide Sûresi; 5/2.
4. Yılmaz, Hüseyin, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*, İstanbul, 2003, s. 53.
5. Hucurât Sûresi; 49/10.
6. Saff Sûresi; 61/4.
7. Kurtkan, Âmiran, *Genel Sosyoloji*, İstanbul, 1995, s. 8.
8. Fâtiha Sûresi; 1/5.
9. Lahbabî, M. Aziz, *İslâm Şahsiyetçiliği* (çev. İ. H. Akın), İstanbul, 1972, s.51.
10. Daha geniş bilgi için bakınız; Lahbabî, *İslâm Şahsiyetçiliği*, s.35.

Türkiye'de Laiklik, Demokrasi ve Din: Türkiye'nin İçine Sürüklendiği Gerilim Ortamı ve Çıkış Yolları Üzerine

Prof. Dr. Hasan ONAT

Ankara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
İslâm Mezhepleri Tarihi
Anabilim Dalı Başkanı

Söze "engeller aşılmak, sorunlar çözülmek için vardır" diyerek başlamak gerekiyor. Çünkü Türkiye'de sorunların üstesinden gelinmeyeceği gibi bir kanaat yavaş yavaş kolektif bilinçaltına yerleşiyor. İki asırdır bize söylenen "siz asla uygarlaşamazsınız/adamalamazsınız" ifadesi, kendi iç dünyamızda "biz adam olmayız" şeklinde makes bulmaya başladı. Sorunları doğru anlaması ve sağlıklı çözüm üretmesi gereken beyinlerimiz, öncelikle bardağın boş tarafı ile işe başlamayı marifet sanıyor; bu yüzden de pek sorunun çözülmüş olduğunu bile farketmiyoruz. Tarih bilgi ve bilincinden yoksun olduğumuz için hem boğuştuğumuz sorunların çoğunun bize geçmişten miras kaldığını göremiyoruz; hem de çözümü geçmişte arıyoruz.

Bu makale, Türkiye'nin bütün sorunlarının kendi iç dinamiklerimizle, kendi irademizle çözülebileceği iddiasından hareketle kaleme alınmıştır. Teklifimiz şudur: Gelin hep birlikte, hangi tür sorun olursa olsun, önce doğru bilgi sahibi olarak, bilgi zemininde konuşma/tartışma kararı alalım. Biz bilgi ile değil, duygularımızla konuşmaya, tartışmaya çalışıyoruz; duygular sorun çözmez; sorun bilimsel/doğru/güvenilebilir/savunulabilir bilgi ile ve bilimsel yöntemlerle çözülür.

Türkiye, derinleşme istidadı gösteren bir gerilim ortamına sürüklenmiştir. Adını koymak her ne kadar pek kolay değilse de bu, irtica tartışmalarında, türban sorununda ve laiklikle ilgili hertürlü görüş, tutum ve tavırlarda kendini eleveren bir gerilimdir. İşin odağında "din" in olduğunu görmemek mümkün değildir. O zaman açıkça ifade etmekte fayda vardır: Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Türk toplumu, kökleri en azından iki asra uzanan, insanları iki kutuptan birini tercih etmek durumunda bırakan, merkezinde dinin yer aldığı ciddi bir krizle karşılaşmıştır. İnsanlar adeta ya dinden, ya da laiklikten yana tavır almaya birşekilde zorlanmakta; din ve laiklik karşı karşıya getirilmek istenmektedir.

Bu kriz, üç kıtada etkin özne bir milletin Anadolu'ya sıkışması ile zaten mevcut olan ufuk daralması, akıl tutulması ve öğrenilmiş acizlik sayesinde iyice derinleşme istidadı göstermektedir. Sorunların adeta üstümüze üstümüze geldiği gibi bir hisse kapılmamak elde değildir. Küreselleşme, hem sorunu doğru algılamamızı güçleştirirken, soruna hariçten müdahil olmayı kolaylaştırmış; hem de çözümün evrensel boyutlu olmasını zorunluluk haline getirmiştir. Kriz ortamı, zaten yeterince karışık olan kafaların daha da karışmasına yol açmıştır. Tabir yerinde ise at izi, it izine karışmıştır.

Bu krizin doğru anlaşılması ve en az hasarla atlatılarak sağlıklı bir çözüme ulaşılabilmesi için öncelikle göz ardı edildiğini düşündüğümüz bazı gerçeklerin hatırlatılmasında fayda vardır:

1. Türkiye'de yaşayan insanların %98'inin Müslüman olduğu bilinen bir husustur. Toplumun içinde agnostikler, tanrıtanımazlar, farklı dinlere mensup insanlar da elbette mevcuttur. Bu sebepten, Türkiye'de İslâm'ı görmezlikten gelmek, ya da İslâm'a rağmen herhangi birşey yapmak pek mümkün değildir.

2. Türkiye'nin Cumhuriyet'in kazanımlarından daha geri gideceğini, halkın böyle bir şeyi kabul edebileceğini düşünmek mümkün değildir. Türk toplumu, her ne kadar istenilen düzeyde olmasa da de-

mokrazi kültürü üretmeyi başarmıştır. Laiklik, sorunlar olsa da, vazgeçilemeyecek bir değerdir.

3. Türkiye'de birey bilinci sağlıklı birşekilde gelişmediği için, kişisel hesaplaşmalar, çıkar çatışmaları gruplar ve toplum üzerinden gerçekleştirilmektedir.

4. Eleştirel zihniyet toplumda egemen olmadığı ve sağlıklı iletişim kanalları tıkalı olduğu için, insanlar farklı görüşlere tahammül edememekte; farklılıkları bir zenginlik olarak görüp anlamaya çalışacakları yerde, onu kendi görüşlerine, hatta kişiliklerine bir saldırı olarak algılamakta; çoğu zaman gerçekte olmayan düşmanlarla savaşmaya çalışmaktadır. Daha da kötü olan, bireysel durumların gurup üzerinden değerlendirilmeye tabi tutulmasıdır. Toplumun kamplara ayrılmasını kolaylaştıran en önemli etkenin sürü içgüdü olduğu akla gelmektedir. Bu süreçte bir öfke birikmesinin ve korkuların kurumsallaşmaya başlamasının söz konusu olduğu da unutulmamalıdır.

5. Türkiye de halkın ezici çoğunluğunun din ve laiklikle herhangi bir sorunu yoktur. Hatta bazı okur-yazarların tersine, Türk halkının önemli bir kısmının, dinin ve laikliğin kulvarlarının ve işlevlerinin farklı olduğu bilinci üzerine kurulu sağlıklı bir uzlaşma kültürü yaratmayı başardığı bile söylenebilir.

6. Bu gerilimin zaman zaman ranta dönüştürüldüğünü görmezlikten gelmek mümkün değildir.

7. Gerilimin çözümsüzlüğe doğru sürüklenmesi, her ne kadar bazı çıkar çevreleri tarafından arzu edilen bir husus olsa da, temelde, toplumun din, tarih ve laiklik konusunda en azından özgürce düşünmeye yetecek düzeyde doğru bilgidir mahrum olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü doğru bilgi olmadan doğru düşünmek, doğru düşünmeksizin sorunlara kalıcı çözüm bulmak biraz zordur.

8. Türk toplumunun önüne, toplumu motive edecek sağlıklı bir amaç konulamamıştır. Maaalesef Atatürk'ün hedefinin Batıya eklemleme değil, yeni bir uygarlık olduğu gerçeği bilerek ya da bilmeyerek göz ardı edilmiştir.

9. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bekâsı, dinden kaynaklanan sorunlara zaman kaybetmeden sağlıklı çözümler üretilmesine bağlıdır.

10. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, aslında Cumhuriyet'in ilk yıllarında atılmış olduğu sağlıklı adımlarla dini sorun olmaktan büyük ölçüde çıkartmıştır. Ne var ki, bu gerçek, layıkı vechiyle ne anlaşılabilmiş, ne de anlatılabilmiştir. Bunun en çarpıcı örneği, halifeliğin kaldırılması ve hukuk alanında gerçekleştirilenlerdir.

11. Türkiye'nin İslâm'dan, Cumhuriyetin kazanımlarından, demokrasiden ve laiklikten vazgeçmesi mümkün olamayacağına göre, yapılacak iş, her şeyden önce, Türkiye'nin kendi geleceği açısından dini sorun olmaktan çıkartması; Batı standartlarının ilerisinde bir demokrasi ve laiklik hedefini gerçekleştirmeyi bir amaç olarak toplumun önüne koymasındır. Sağlıklı demokrasi ve laiklik, Türk milletinin yeniden tarihin öznesi olabilmesinin olmazsa olmaz koşuludur. İslâm'ı Kur'an'ın kurucu ilkeleri çerçevesinde anlamaya çalışan bir Müslüman, evrensel boyut taşıyan sağlıklı bir demokrasi ve laikliğin gerçekleştirilmesinin, önemli ve anlamlı bir sorumluluk olduğunun bilincinde olacaktır.

Sorunun ana kaynağı, İslâm dini ile laikliğin karşı karşıya getirilmiş olmasıdır. Bu duruma yol açtığını düşündüğümüz tespitlerimizden bazıları şöyle sıralamak mümkündür:

*İslâm'ın medeniyet iddiasının, Osmanlı Devleti'nin gerileme sürecine girmesi ile birlikte anlamını kaybetmeye başlaması ve buna bağlı olarak ortaya çıkan mağlup medeniyet travması.

*Din konusunda bilgi sahibi olmakla, dindar olmanın birbirine karıştırılması.

*Osmanlı'nın çöküş sürecinde toplumun Batı karşısında ciddi bir zihin daralmasının ve zihin yarılmasının içine sürüklenmesi. (Ya topyekün kabul, ya da topyekün red).

*Din alanında ortaya çıkan, tahmin edilebilecek olandan daha ileri düzeydeki

bilgi boşluğu.

*Batıcıların Cumhuriyette öne çıkması ve İslâmcıların Osmanlı Devleti'nin yıkılması ile birlikte, kendilerine vücut veren, fikirlerinin eksenlerini kaybederek Cumhuriyetle kafa kafaya gelmeleri.

*İnkılapların köklerinin, Osmanlı'nın son iki asrında yattığı gerçeğinin göz ardı edilmesi.

*Cumhuriyetin önemini ve onun kazanımlarını öne çıkartabilmek için öncesini kötüleme ya da yok farzetme eğiliminin mevcudiyeti.

*Cumhuriyetin kuruluş aşamasındaki olağanüstü koşulların ve onun gerektirdiği birtakım uygulamaların geçici olması gerektiğinin yeterince kavranılmaması.

*Hilafetin kaldırılması, tekke ve zaviyelerin kapatılması gibi çok önemli uygulamaların teorik ve teolojik temellerinin insanlara yeterince anlatılmaması.

*Tekke ve zaviyelerin kapatılması ile birlikte ortaya çıkan boşluğun doldurulmaması/önemsenmeyişi sonucu, yasaklanan kurumların faaliyetlerinin yeraltında, kontrol dışı devam etmesi ve din alanında ortaya çıkan boşluğun, bu denetimsiz alanda üretilen fikirlerle doldurulmaya çalışılması.

*Laikliğin ve demokrasinin insanlığın ortak tecrübesinin ürünü olan ortak değerler olduğu hesaba katılmaksızın sadece Batı'dan, Batı istediği için ithal edilen değerler olarak algılanması.

*Laikliğin, Avrupa'nın yaşadığı sekülerlik doğrultusundaki tecrübesi ve farklı anlaşılma biçimleri hesaba katılmadan,

ağırlık olarak Fransız tipi bir anlaşılma biçiminin Türkiye'ye taşınması.

*Laiklikle birlikte, onun özellikle Fransa'daki oluşumunda etkin olan çatışmacı zihniyetin de Türkiye'ye taşınması.

*Laikliğin Türkiye'de zaman zaman bireysel din karşıtlığının ifade aracı olarak kullanılmış olması/istismarı.

*Laikliğin, insanlığın ortak tecrübesini içinde barındıran bir değer olarak Türkiye'de yeniden üretilebilmesinde beslenme kaynağı olacak birtakım değer kaynaklarının olup olmadığının pek düşünülmemesi. Bir başka ifadeyle, Türk Tarihinde, laikliğin Batı standartlarından daha ileri bir düzeyde yeniden filizlenebilmesi ve evrensel ölçekte yeniden üretilebilmesi için yararlanılabilecek kesitlerin, düşüncelerin ve ortamların olup olmadığının yeterince araştırılmaması. (Burada akla ilk gelebilecek isim ünlü Türk bilgini İmam Maturidi olmaktadır).

*Türkiye'de din alanında ortaya çıkan bilgi boşluğunun, özellikle 1970'li yıllarda, Mısır, Pakistan gibi uzun yıllar Batılıların sömürgesi olmuş Müslüman bölgelerde üretilen, İslâm'ın bir din olmanın yanında kurtuluş ideolojisine indirgenildiği, şartlar gereği siyasallaşan bir din anlayışının egemen olduğu kitapların pek de sağlıklı olmayan tercümeleriyle doldurulmaya çalışılması. (Bu durum, Türkiye'de ödünç kavramlarla oluşan, tepkisel, yüzeysel ve şekilci bir din anlayışının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Buna

1979 İran İslâm Devrimi'ni müteakip, bu devrimin ideologlarının kitaplarının Türk okuyucusunun gözüne ve kulağına hoş gelecek şekilde rötuşlanarak Türkçe'ye çevrilmesini de eklemek gerekmektedir.) Türkiye'nin din-siyaset ilişkisi, din-hukuk ilişkisi, demokrasi, laiklik ve benzeri konularda karşı karşıya kaldığı, odağında dinin yer aldığı gerilimden çıkabilmesi için, öncelikle doğru bilginin devreye sokulması gerekmektedir. Doğru bilgiyle ve bilimsel yöntemle hareket edilmeden hiçbir soruna sağlıklı, kalıcı çözüm üretmek mümkün değildir. Doğru bilgi insanı özgürleştirir. Özgürlük bilinci yüksek insanlar sorunları çözmeye noktasında irade gösterebilirler. Bu sebepten, Türkiye'nin zaman geçirmeden din alanında bir doğru bilgilenme seferberliğine girişmesi gerekmektedir. Bu iki bakımdan çok önemlidir: Birincisi, içine sürüklendiğimiz, önyargılardan beslenen gerilimin ne olduğunun doğru anlaşılması; korkuların kurumsallaşmasının ve din istismarının önüne geçilmesi ile ancak doğru bilgi mümkün olabilir. İkincisi, dindarlıkla din konusunda doğru bilgi sahibi olmak arasındaki belirgin farkın anlaşılması için, din alanında doğru bilgi sahibi olmak bir tür zorunluluktur. Din konusunda doğru bilgi sahibi olan insanlar, her şeyden önce insan gerçeğini doğru anlama imkânına sahip olabilirler. Daha da ötesi, din konusunda doğru düşünmeye yetecek kadar doğru bilgi sahibi olmayan insanların dünyayı evrensel ölçekte doğru anlayabilmele-

ri, değer kavramının insan açısından arzettiği anlam ve önemi doğru değerlendirilmeleri pek mümkün değildir. Din konusunda doğru bilgi sahibi olmak, entelektüel olmanın temel koşullarından birisidir. Dindarlık ise bireysel bir tercihtir. Sağlıklı dindarlık ancak din konusunda doğru bilgi sahibi olmakla mümkün olabilir. Din konusunda doğru bilgi sahibi olmak, mutlaka dindar olmayı gerektirmez. Din, kültürün şekillenmesinde en etkin faktörlerden birisi olduğu için, din konusunda doğru bilgi sahibi olan insanlar birbirlerini daha kolay anlayabilirler. (Doğru bilgi, akla, vahye ve yaratılışın yasalarına uygun bilgidir).

Öncelikle şu gerçeğin iyi bilinmesi gerekmektedir: Türkiye nin karşı karşıya kaldığı hiçbir sorun çözümsüz değildir. Türkiye, bütün sorunlarını kendi iç dinamikleri ile çözebilecek güce ve imkânla sahiptir. Türk milletinin tekrar özne haline gelebilmesi, özellikle dinle ilgili sorunlarını bilimsel yöntemle ve kalıcı olarak çözmesine bağlıdır. Bunun için de aşağıda sıralamaya çalıştığımız bazı temel gerçekler etrafında, iyi niyetle ve çözüm odaklı olarak düşünülmesi gerektiği kanaatindeyiz.

1. İslâm dininin siyasi meseleleri insana bıraktığı gerçeğinin topluma doğru anlatılması lâzımdır. Kur'an'da siyasi düstur olarak öne çıkan şûra, adalet, işlerin ehline verilmesi gibi ilkeler gelişmiş demokrasilerin de esas aldığı ilkelerdir. (İslâm, devlet geleneği olmayan bir topluma gelmiştir. Hz. Muhammed (sav),

özellikle Medine döneminde peygamberlik görevinin yanında, oluşmaya başlayan devletin başkanlığı gibi bir görev daha üstlenmiştir. Bu görev, O'nun peygamberlik olan esas görevinin bir parçası değildir. Hz. Muhammed (sav) vefat ederken, yerine herhangi bir kimseyi bırakmamıştır. Hz. Peygamber'in (sav) vefatını müteakip ortaya çıkan gelişmeler, İslâm'ın siyasi meseleleri insana bırakmış olduğunun açık kanıtı olarak anlaşılabilir. Nitekim dört halifeden her birisinin halife oluş şekilleri farklı olmuştur. O zamanki Müslümanlar, halifeliği dinsel bir kurum olarak anlamamışlardır. İslâm'ın toplumsal hedefi, ahlaklı ve adaletin egemen olduğu bir toplum yaratmaktır.)

2. Dinin egemenlik iddiasının olamayacağına bilinmesi gereklidir. (Din, en temelde insan hayatına anlam kazandırmak ve insanın insanlığını en iyi şekilde gerçekleştirebilmesine katkı sağlamak için vardır; din amaç değildir, araç niteliği taşımaktadır. Dinin değil, Müslüman insanın insanın egemenlik iddiası olabilir.)

3. İslâm dini ile Müslümanların meydana getirdikleri Fıkıhın özdeş olmadığının doğru anlaşılması lâzımdır. (Kur'an bir hukuk kitabı değildir. Kur'an'daki hukukla irtibatlandırılan ayetlerin esas itibarıyla ahlaki bir boyutu vardır. Kur'an, ahlaklı ve adaletin egemen olduğu bir toplumu hedefler. Bunun gerçekleştirilmesi konusunda insana yardımcı olur. Ancak, herhangi bir rejimden, sistemden söz etmez. Bunun anlamı, toplumda ada-

letin sağlanabilmesi için gerekli olan her şeyin, insan onurunu zedeleyen araçlara başvurulmaksızın insan tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğidir. Hukuk olmadan adalet olmaz. Kur'an, adaleti gerçekleştirilmesi gereken bir amaç olarak ortaya koyar ve hukukun üstünlüğü bilincinin gelişmesi için destek olur. Hukuk, toplumsal yapıya göre, insanlar tarafından geliştirilir. Dindeki kurumsallaşma, dine mensubiyet iddiasında olan toplumun gelişmişlik düzeyine göre gerçekleşir.)

4. İslâm, asla akılla ve bilimle çelişmez ve çatışmaz. İslâm, akli yetileri yerinde olmayan insanı sorumlu tutmaz. Kur'an nasıl Allah'ın bir ayeti ise, akıl da Allah'ın bir ayetidir. Allah, akla destek olması için vahiy göndermiştir. Bilim en temelde, insanın tanrısal aklın ve insan aklının işleyişini ve yaratılanlar üzerindeki izlerini anlama ve açıklama çabasıdır.

5. İslâm'a göre iman, sorumluluk ve kurtuluş bireyseldir. Kimse kimsenin günahını çekemez. Dileyen Müslüman olur; Tanrı dileyen kimseyi hidayete ulaştırır. Hiç kimse, ne Müslüman olması için, ne de Müslümanlığı yaşaması için zorlanabilir; çünkü dinde zorlama yoktur (Bakara, 2/256).

6. Din, laiklik ve demokrasi ile ilgili sorunlar, bilimin ışığında ve bilimsel yöntemlerle çözümlenmelidir.

7. Laiklik ve demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, bütün insanlığın ortak tecrübesini içinde barındıran evrensel değerlerdir. Bu yüksek değerlerin, Türk toplumunun kendi modernitesini kendisinin yaratabilmesi için gerekli olduğu, bunların evrensel boyutlu olarak Batı standartlarının daha ilerisinde gerçekleştirilmesinin bir tür zorunluluk olduğu bu millete iyi anlatılmalıdır. Bu değerler, Avrupa istediği için, ya da Batı'dan gelen dayatmalar dolayısıyla değil, hem kendi toplumumuz, hem de bütün insanlık için yeniden üretilmesi gereken değerlerdir. Üstelik bunlar, bütün insanlığın gözü önünde, Batılılar tarafından tahrip edilmektedir.

8. Laikliğin, demokrasinin ve İslâm'ın varlık alanları birbirinden farklıdır. Dolayısıyla, bunların birbiri ile çelişmesi ve çatışması düşünülmemesi gereken bir husustur. Ancak, laiklik ve demokrasi daha sağlıklı bir din anlayışının oluşması ve din özgürlüğünün gerçekleşmesi için yardımcı olabileceği gibi, sağlıklı bir din anlayışı da, sağlıklı bir laiklik ve demokrasi için destek olabilir. Bu laikliğin meşruiyetini dinden alacağı şeklinde yorumlanmamalıdır. Aynı şekilde, İslâm'ın laikliğe uygun olup olmadığı şeklinde bir sorunsala da gidilmemelidir.

9. Türk devlet geleneğinden, Türk kültüründen ve Kur'an'ın kurucu ilkeleri çerçevesinde üretilen değerlerden

de en iyi şekilde yararlanılarak laikliğin ve demokrasinin evrensel boyutta ancak, kendi değerlerimizle zenginleştirilerek yeniden üretilmesinin mümkün olduğu artık anlaşılmalıdır. Sağlıklı demokrasinin ve Batı standartlarının daha ilerisinde bir laiklik anlayışının geliştirilebilmesi için gerekli olan kültürel donanım bizim öz kültürümüzde mevcuttur. Yeter ki, kendi kaynaklarımızdan yararlanarak kendi modernitemizi yaratmamız gerektiği gerçeğini iyi kavrayabilelim.

10. Türk milletinin Cumhuriyetin ve demokrasinin kazanımlarından vazgeçebileceğini düşünmek, bu milleti tanımamak anlamına gelir.

11. Demokrasi, laiklik, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerler tüm insanlığın ortak tecrübesinin ürünüdür. Tekrar etmekte fayda görüyoruz; Türkiye, kendi iç dinamikleriyle, karşı karşıya olduğu bütün sorunların üstesinden gelebilir. Bu milletin tekrar tarihin öznesi olabilmesi hayal değildir. Bu millet, insanlığın muhtaç olduğu yeni bir uygarlığın mimarı bile olabilir. Bunun için de, öncelikle dinin ve laikliğin en kısa zamanda sorun olmaktan, ticaret malzemesi olmaktan çıkartılması gerekmektedir. Din, demokrasi ve laikliğin karşı karşıya getirilmesinin eğer ihanetten söz edilmeyecekse, cehaletten ve ahmaklıktan başka izahı yoktur.

Restore Edilen Muradiye Külliyesi'nin içi başka, dışı başka, ruhu başka güzel

Sükûneti, gizemi ve sadeliğinin ardındaki ihtişamıyla, yaşanan dünya ve ahiret yurdunun arasında bir geçiş kapısı olan Muradiye Külliyesimiz, yapılan restorasyon çalışmasıyla yılların yorgunluğundan arındırıldı.

İçi başka, dışı başka, ruhu başka güzel Muradiye Külliyesi, tüm gizemiyle sizleri bekliyor.

Hayırlı Olsun

Recep Altepe
Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı

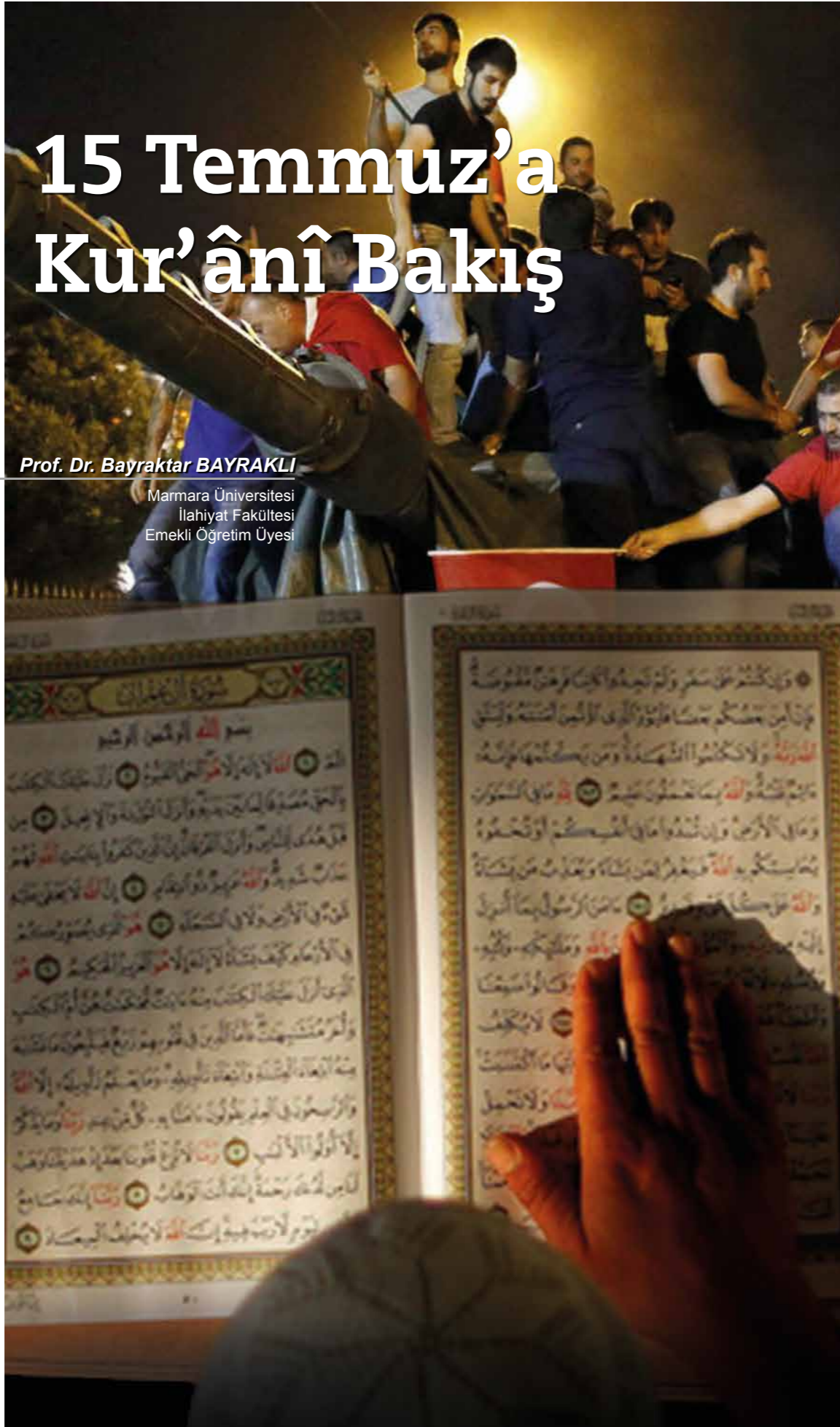

15 Temmuz'a Kur'ânî Bakış

Prof. Dr. Bayraktar BAYRAKLI

Marmara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Emekli Öğretim Üyesi

Kur'ân-ı Kerim insanlara bir öğüt ve bir ışık kaynağı olarak gönderilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'e baktığımızda Cenâb-ı Hakk bize geçmişte yaşanan kavimlerden örnekler vererek, onların başlarından geçen hadiselerden ibretler çıkarmamızı amaçlamaktadır. 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan korkunç darbe girişimini planlayanların da nasıl bir psikoloji ile hareket ettiğini Cenâb-ı Hakk yüzyıllar öncesinden bize, Kur'ân-ı Kerim'de Semud kavmini örnek vererek anlatmıştır. Neml Sûresinde Allahû Teâla insanların birbirlerine tuzaklar kurduklarını anlatıyor. İnsanlar eğitilmedikçe, terbiye edilmedikçe saldırganlık içgüdüsünü kontrol edemezler. İnsandaki saldırganlık içgüdüsünü eğitmek için insanın doğru bilgiyle eğitilmesi gerekiyor. Doğru bilgi insanlara verilmezse doğru bir iman ortaya çıkmaz. Sonucunda ise insan kendi insanlarını öldürebilir, devletine savaş açabilir, hainlik yapabilir.

Hız. Âdem'in çocukları Hâbil-Kâbil kavgasında Kâbil'in Hâbil'i öldürdüğünü biliyoruz. Bunu Allahû Teâla Kur'ân-ı Kerim'de bize anlatıyor. Bu olaydan sonra da yüzyıllar boyunca insanlar arasındaki kavga bitmemiştir. Bu olayların bir kısmını Cenâb-ı Hakk Kur'ân-ı Kerim'de bizlere dersler çıkarmamız için anlatmıştır. Tam da yakın zamanda gerçekleşen darbe girişimini planlayanları yıllar öncesinden bize anlatırcasına Semûd Kavmi ve Hz. Sâlih kıssasından bahsetmektedir.

Neml Sûresi 45. âyette Cenâb-ı Hakk bize Semûd kavminden bahsederken **"Andolsun ki, Allah'a kulluk edin! demesi için Semûd kavmine kardeşleri Sâlih'i gönderdik. Hemen birbirleriyle çekişen iki zümre oluverdiler."** diyor. Âyetten de anlaşılacağı üzere bir topluma 'gerçek imana dönün' denildiğinde gerçek imanla hurafeye dayalı iman edenler hemen iki grup oluyorlar. İnsanlar inanç yüzünden gruplara ayrılmıştır. Bu mezheplerde de böyledir. Bu insanların firkalara ayrılma meselesi sadece bugün olmamıştır. Semûd kavminde de böyle, ondan önceki kavimlerde de bu şekilde devam etmiştir.

Günümüzün sahte tanrıları bana tapacaksın demektedir. "Eğer bana tapıyorsanız bunu göstermek için de gidip insanları öldüreceksiniz, insanların üzerine bomba atacaksınız" derler... Çünkü bir insan başka bir insanı ancak fi sebillillah için öldürür. Yani çok yüce bir değer uğruna bir insan öldürülebilir.

İşte burada cehalet ortaya çıkmaktadır. Bir insanın sahte tanrılara inanması için gerçek bir imana sahip olmaması gerekir. Bu tür gruplarda hem cehalet hem hurafe vardır. Cehaletle hurafe evlenir, bunlar kin doğurur, düşmanlık doğurur. Eğer bu insanlar doğru dini öğrenselerdi kendi vatandaşını kendi kardeşini öldürmezlerdi.

Neml Sûresi 46. âyette baktığımızda Hz. Sâlih (as) halkına **"Ey kavmim! İyilik dururken niçin kötülüğe koşuyorsunuz? Allah'tan af dileseniz olmaz mı? Belki size merhamet edilir."** diye sormuştur. Yani neden barış varken, doğru ve iyilik varken; neden hasımlaşmaya, zulme gidiyorsunuz demiştir. Demek ki Sâlih peygamber zamanında da

günümüzde olduğu gibi bir hastalık var ve O, bu hastalığa müdahale etmek istemiştir. Buradan çıkaracağımız en önemli sonuç şudur: **"Kavganın olduğu yere Allah'ın merhameti gelmez."** Bu yapılan saldırılar, Allah'ın merhametine yapılmıştır; bu atılan merimler Allah'ın merhametine atılmıştır.

Neml Sûresi 47. âyete geldiğimizde kavmi Hz. Sâlih'e **"Senin ve beraberindekilerin yüzünden uğursuzluğa uğradık."** diye bir ithamda bulunuyor. Hz. Sâlih onlara diyor ki **"Sizin uğursuzluğunuz sizinle beraberdir."** Buradan diyebiliriz ki toplumlar kendi uğursuzluklarını kendileri oluşturur. Bir topluluk uğursuzluğunu başka yerlerde aramamalıdır. Bu memleket uğursuzluğunu Amerika'ya, İsrail'e atmamalıdır. Kendi uğursuzluğumuzu kendimiz oluştururuz. Bu memlekette din diye hurafeler anlatıldığı için, insanlar doğru bilgidan yoksun bırakıldığı için, insanlara doğru düzgün bir eğitim verilmediği için bu memlekete bu uğursuzluklar gelmiştir. Amerika'ya kabahat bulmamalıyız. Bir atasözünün de dediği gibi **"eğer yılanın ağzına elini sokarsan o da sokar seni."**

Fârâbi diyor ki: Toplumlar iki kısma ayrılır. Birisi aslan gibidir, birisi yılan gibidir. Aslanın aslında fitratında vahşilik yoktur. Acıktığı için saldırır ve öldürür. Yılan da bir mahlûkatı zehirlerken ısırarak için zehirlemez. Onun tabiatında ise zehir akıtmak var, öldürmek var. Bazı toplumlar bazı toplumların kültürünü ısırır ve gençliğini zehirler. Eğer gençlerinizi gerçek bilgiyle donatmazsanız, diğer toplumlar, sahte tanrılar gelir, zehrini akıtır ve gençlerinizi kurtaramazsınız.

Neml Sûresi 48. âyete baktığımızda ise **"O şehirde dokuz çete vardı; bunlar ülkede bozgunculuk yapıyorlar, iyilik tarafına hiç yanaşmıyorlardı."** diyor. Bu âyette geçen "Şehirde dokuz çete vardı." ifadesinin başında geçen 'kane' fiilinden bu çetenin dışarıdan gelmediğini içeride oluştuğunu anlıyoruz. Semûd kavminin başkenti İrem şehrinde dokuz tane çete oluşmuş. Yani bu çeteler dışarıda kurulup gelmemiştir bu şehre. Bu çeteler toplumun kendi içinden oluşmuştur. Bugün bizim ülkemizde olduğu gibi. Yani dışarıdan kimse gelip İslâm âlemine mezhep, cemaat

kurmamıştır. Dışarıda kalan bir etin üzerinde kurtçukların oluşması gibi eğer bir toplum dışarıda kalırsa eğitime kendini korumazsa, gençliğine İslâm'ı doğru bir şekilde anlatmazsa, din adamları hurafelerle toplumu idare etmeye kalkarsa, o toplumların üzerinde de kurtçuklar oluşur. Demek ki âyet bize bir mesaj veriyor. Dünyada eşi benzeri olmayan İrem şehrinde kendi toplumu içinden çeteler oluşuyor; bu çeteler zamanla o toplumu yok ediyor ve sonunda da Semûd kavmini de yok ediyor.

Neml Sûresi 49. âyete baktığımızda ise bozguncular Hz. Sâlih'i öldürmek istiyorlar, bozgunculuk yapmak için Allah'a yemin ederek anlaşılıyorlar. Yani buradan çıkardığımız mana şu: "Bu çeteler Allah'a inanıyor. Âyette dikkatimizi çeken ikinci nokta bu bozguncular yaptıkları işi yalan söyleyerek inkâr ediyorlar ve biz yapmadık diyorlar. Bu âyet aslında bugünün problemlerine ışık tutuyor. Bugünün bozguncuları da aynı işi yapmıştır. Büyük menfaatler (para, makam) teklif edildiğinde, amaçlarını ve gayelerini unuttu, para ve menfaat uğruna benliklerini ve toplumlarını satmışlardır.

Bugün başımıza gelenlerin sebeplerini Semûd kavmi örneğiyle Cenâb-ı Hakk çok güzel anlatmıştır bize. Ancak bu darbeyi planlayanların hesap edemediği bir şey vardır. O da Cenâb-ı Hakk'ın değişmez sünneti. Fâtır Sûresi 42. ve 43. âyetlerde Allah (cc) diyor ki: **"Kendilerine bir uyarıcı gelince, ümmetler içinde en doğru yolda gidenlerden biri olacaklarına, andolsun ki, bütüncüleriyle Allah'a yemin etmişlerdi; fakat kendilerine uyarıcının gelmesi, yeryüzünde büyüklük taslamak ve kötü düzen kurmak ile uğraştıklarından sadece nefretlerini arttırdı. Oysa pis pis kurulan kötü tuzağa ancak sahibi düşer. Öncekilere uygulana gelen yasayı görmezler mi? Sen Allah'ın yasasında bir değişiklik bulamazsın. Sen Allah'ın yasasında bir başkalaşma da bulamazsın."** Yani kişi kazdığı kuyuya kendi düşer. Cenâb-ı Hakk, bugün de tuzak kuranları kendi kazdıkları kuyuya düşürmüştür. Âyet sonunda eski toplumların başına geleni görmüyorlar mı diye soruluyor. Allah'ın sünnetinde hiçbir zaman değişiklik ve başkalaşma olmaz. Eğer Kur'ân-ı Kerim okusalar ki kurdukları tuzağın kendilerine geri döneceğini bilmeleri gerekirdi.

15 Temmuz "İslâm ve Demokrasi" Özel Programı

Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN'ün katıldığı İLSAM 15 Temmuz "İslâm ve Demokrasi" Özel Programımız 24 Aralık 2016 Cumartesi günü Saat 20.00'de Bursalıların coşkulu ve geniş bir katılımı ile Bursa Merinos Kültür Merkezi'nde gerçekleşti. Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN programda "İslâm ve Demokratik Kültürün İmkânı" konulu bir konferans verdi.

Konferansın akabinde TESİAD Başkanvekili Sayın Yakup ÖZTÜRK İLSAM'ın günün anısına özel olarak hazırladığı bir tabloyu Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN'e takdim etti.

Programın açılış konuşmasını İLSAM Başkanvekili Sayın Akin KARADENİZ yaptı.

11. Sınıf Öğrencilerimizden Sabri YILDIZ'ın Onursal Başkanımız Muhammed İlyas BOZKURT'un "Cihad Türküsü" adlı şiirini coşkulu bir şekilde seslendirmesi konuklarımızı mest etti.

Programımız İstiklâl Marşının okunması ile başladı.

Programda sinevizyon olarak gösterimi yapılan dursun Ali ERZİNCANLI'nın kahraman şehidimiz Ömer HALİSDEMİR için yazdığı "30 Kuş" şiirinin video klibi katılımcılara duygu dolu anlar yaşattı.

Bursamızın önemli kurra hafızlarından ve kâriyelerinden Orhan Camii İmam Hatibi Sayın Orhan DEMİRASLAN katılımcılara Kur'an ziyafeti verdi.

Din, Siyaset Kültürü ve Yönetim Erki

Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN

Ankara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Kelam Anabilim Dalı Başkanı

Peygamberliği (nübüvveti) yönetimden (meliklik, mülki idare) ayırma geleneği İslâm düşünürleri arasında çok erken dönemde başlamıştır. İbn Kuteybe, İbn Kayyim el-Cevziyye, Karâfi, Şah Veliyyullah Dehlevî ve Tahir b. Aşur gibi önemli isimler bu ayırım üzerinde durmuşlardır. İbn Kuteybe ile başlayan bu ayırımın, Karâfi'nin *Envârü'l-Bürûk* adlı eserinde bütün ayrıntısıyla ele alındığını görürüz. Karâfi, Hz. Peygamber'in söz ve eylemlerini önce dört, ardından otuz altı kategoriye ayırır. İlk dört kategori içinde onun peygamberliği (*tebliğ*), devlet başkanlığı (*imâmet*), yargılaması (*kadâ*) ve fetva vermesi (*iftâ*) arasındaki farkı netleştirir.

Karâfi, Hz. Muhammed'in tebliğini ve fetvalarını, peygamberlik görevinin bir parçası saymakta ve devlet başkanlığını ve yargılamalarını, bütün Müslümanları bağlayıcı olmayan tarihsel şartların getirdiği kararlar ve uygulamalar olarak görmektedir. Hz. Peygamber'in söz ve davranışlarını bu şekilde kategorilere ayırarak, siyasi kararlarını O'nun peygamberliğinin bir sonucu değil, idare ettiği devleti organize etme çabasının bir parçası olarak görme geleneği, İslâm düşünce tarihinde kurumsallaşmıştır.

Mâtürîdî ise hem ekonominin (*mal*) hem de yönetimin (*mülk*) teslim edileceği kişide aranması gereken özellikten bahsederken konuyla ilgili ipuçları vermektedir. Yönetim erkini elinde bulunduracak kişinin niteliğinin *takvâ* ve *basîret* olduğunu söylemektedir. *Takvâ*, Allah bilincini sürekli açık tutmaktan ve O'nun gözetimi ve kontrolü altında olduğunu düşünmekten ibarettir. *Takvâ* teriminin siyaset yapacak kişide aranmasının amacı, en yüksek seviyede oto kontrolü sağlamaya ve her türlü ihmal ve istismarın önüne geçecek bir bilinci yöneticinin zihnine ve kalbine yerleştirmeye yöneliktir. Dinin en hayati terimlerinden biri olan ve Allah-insan ilişkisini tanımlarken en fazla referansta bulunulan *takvâyî* devleti yönetecek kişide araması, aslında Mâtürîdî'nin dinin kendine has siyasi bir kültür yaratma çabasının olumluluğunu gösterir. Mâtürîdî devleti yönetecek kişinin *basîret* sahibi olmasını da öngörmekte ve basîreti; "insanlar için en iyi olanı seçmek" şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanım, *takvâ*'nın aksine dini bir içerik taşımamaktadır.

Mâtürîdî'de din ve devlet/mülk arasında ilişkiyi ve buna zemin oluşturan siyaset kültürünü şu hususlar üzerinden takip etmek mümkündür:

1. Mâtürîdî, devleti yönetenler/mülki idare yetkisini kullananlar ile, dinî yetkiyi kullanan nebiler arasında ayırım yapar. Kur'an, kurumsal anlamda doğrudan yönetimi tanımlayan alana mülk adını vermektedir. Kral peygamberler olarak bilinen Süleyman ve Davud'a hem peygamberliğin hem de mülkün (devletin) verildiğini söyleyen ayetleri burada hatırlamakta yarar var. Bir kişinin peygamber olarak seçilmesini sağlayan kriterlerle, devlet başkanı olarak seçilmesini sağlayan kriterlerin aynı olmadığı düşünüldüğünde, kurumsal olarak iki ayrı şeyden bahsedildiği daha net olarak anlaşılır. Allah peygamberliği insanların en hor gördüğü, hiç kimsenin ummadığı bir kişiye verebilir. Peygamberlerin gönderildikleri toplumlar tarafından reddedilmelerindeki ana sebeplerinden birinin bu olduğunu hatırlayalım: **"Daha çok malı olmalı değil"**

miydi, altından evi, bağı bahçesi olması gerekmez miydi" gibi ifadeler, nübüvvet kurumunun insanların beklentilerini tersine çeviren bir iddiayı içerdiğini gösterir. Peygamberler üzerinden topluma yeni değerler önerecek olan ilahi iradenin yaptığı ilk yenilik, toplumun beklentilerinin ve alışkanlıklarının alt üst edilmesi şeklinde tezahür etmiştir. Dolayısıyla din, bu anlamda, devletteki istikrar, süreklilik ve yarını garantiye alma süreçlerinin aksine, muhalif bir güç olarak da iş görmektedir.

2. Bakara sûresinin 246. âyetinin yorumunda Mâtürîdî, Hz. Peygamberin savaş ve toplumun yönetimi gibi kamuyu ilgilendiren konularda toplumun âkil adamlarına/kamu denetçilerine ve kabile başkanlarına danıştığını söylemektedir. Dini konularda böyle bir danışmanın olmadığı açıktır. Bu da, toplumun yönetiminin peygamberin birinci görevi olmadığını, bunu kolektif bir sorumluluk olarak görüp toplumda sözü dinlenecek kişilerle bu sorumluluğu paylaştığını göstermektedir. Toplumun bekâsını sağlamaya dönük savaş gibi kararların da nübüvvetin bir parçası olmadığını, aksine siyasi erki temsil edenlere olduğunu söylemektedir. (1)

3. Mâtürîdî'ye göre siyasi erki elinde bulunduranlar, dini konularda peygamberlere danışmak durumundadırlar. Bu ifadelerle, Mâtürîdî'nin peygamberler ve politik erk sahipleri/mülki idareyi elinde bulunduranlar (*din ve devlet*) gibi iki kurumdan bahsettiği net bir şekilde görülmektedir. Nübüvvetin ilahi bir tercih olduğunu, melikliğin ise ya babadan oğula geçen bir saltanata yahut zengin bir kişinin malı-mülkü sebebiyle önder seçilmesi şeklinde gerçekleştiğini söylemektedir. Bakara sûresinin 247. âyete dayanarak da, melik'te aranacak iki özellik olarak güç sahibi olması, savaş stratejisine hâkim olması ve halkın yönetimine ilişkin bilgilisel bir donanımının bulunması gerektiğini ifade etmektedir. (2)

4. Mâtürîdî'nin, nübüvvetin İbrahim ve İsmail evladı arasında devam ettiği halde, *imamefin* birçok farklı grup içerisinde varolageldiği yönündeki açıklaması da nübüvvet geleneği ile imamet/devleti yönetme geleneğinin ayrı kulvarlarda ve farklı kriterlerle var olduklarını göstermektedir. (3)

5. Din ve devlet ayrımındaki önemli bir başka nokta ise, dinin ortaya çıkma ve varlığa devam etme yöntemi ile devletin varlığa çıkma ve varlığını devam ettirme süreçlerinin farklılık göstermesidir. Din ve Mülk (devlet yönetimi, rejim) arasında Mâtürîdî'nin yaptığı ayırım, buna dayanır. Örneğin, Mâtürîdî savaşı dinin değil, devletin varlığa devamı için elzem bir aygıt olarak görür. Dinin çirkin (*kürh*) olarak gördüğü savaş, devletin varlığı için zorunlu olabilmektedir. Mâtürîdî, savaşı bizatihi çirkin (*kürh*) olarak tanımlayan âyet-i kerimeden hareket ederek, çirkin bir araçla, dinin gayeleri arasında bir örtüşmenin olamayacağını söylemektedir. Mâtürîdî'nin, savaşın küfrün/inkârın bir karşılığı olmadığı yönündeki görüşü, bu bağlamda büyük önem taşımaktadır. (4) Tevbe sûresinin 27. âyetin açıklamasında bu nokta üzerinde durmaktadır. (5) Din var olmak ve varlığını devam ettirmek için savaşa başvuramaz, ama devlet için bunun böyle olmadığı tarihsel bir hakikattir. Bir millete savaş ilanının sebebi küfrü, değil zulmüdür. Bunu şu âyet-i kerime açıkça beyan etmektedir: "*Düşmanlık ancak zalimlere karşı gösterilir.*" (6)

Mâtürîdî'nin inkârı/küfrü savaş sebebi saymaması, din ve devlet ayrımı çerçevesinde daha da detaylandırılması gereken bir husustur. Savaşın, karşı tarafın kurtuluşunu sağlamak gibi bir amacı olmalıdır. Bu da kendilerine ikna edici her türlü delil sunulduktan (*cihad* (7)) sonra yapılırsa bu amaç tahakkuk eder. Savaş, inkâr edenlerin ikna edici delillere kulak asmalarını engelleyen lezzet düşkünlükleriyle irtibatlarını kesmeye dönüktür. Elde edilecek sonuç kurtuluş ve insan onuru için çok daha iyidir. Bizim (kötü dediğimiz ve imtihan sebebi saydığımız şeyler (*mihnet*), iyi, kötü, hayır ve şer kısımlarına ayrılır. Ölüm ve hayat da bu çerçevede imtihan kılınmıştır. İslâm'a çağırma da aynı şekilde bazen el ile (*muhâccetü'l-yed*) bazen dil ile bazen de onları kendi haline bırakmakla olabilir. Bu da milletten millete değişir. Bazı milletlerle savaşmak, bazılarını bağışlamak, bazılarını İslâm'a davet etmek, bazılarını boyun eğdirmek şeklinde cereyan eden bir süreçtir bu. Her bir durumun Allah indinde kendine has yararı ve hikmeti vardır. Ancak müşrik Araplarla diğer milletler arasında bu konuda fark vardır. Araplar kendilerine bir âyet

geldiğinde inancıklarına söz vermişler (8), ama Peygamber onlara ayetleri getirdiğinde verdikleri ahde uymamışlardır. Bu ahde vefasızlık, savaşı gerektirmiştir. (9)

Mâtürîdî şöyle devam ediyor: "Şayet bir inkârcı; "siz inkâr edenlerle kâfir oldukları için savaşıyorsunuz, sonra size bir miktar mal verince savaşı bırakıyorsunuz; dininiz için savaşıyor olsaydınız önünüze konulan dünyalık için savaşı terk etmezsiniz ve yine insanlarla inkârlarından dolayı savaşıyorsanız, şerî açıdan kadın da erkek de inkâr yönünden eşittir, kadınları da savaş kapsamına almanız gerekirdi," derse şunları söyleriz:"

"Savaş insanlar inkâr ediyor diye yapılmaz. Ama inkâr edenler İslâm'a çağrılır, icabet ederlerse savaşla hiçbir şey zorlanmazlar. Cizye hucmelerinin istenmesi de aslında mesele-

nin onları İslâmlaştırmak olmadığını gösterir. Ama cizye verme talebine olumlu cevap verilerse, İslâm'la normal şartlarda tanışma ve onun ahkâmını gözlemlene imkânına kavuşabilirler; yoksa mesele onlardan alınan dünyalık değildir. İnananlar savaşın da birer imtihan vesilesi kılındığını bilir. İnananlardan bir kısmı savaşarak, bir kısmı ganimet elde ederek bu imtihanı verir. Bu açıdan tekrar değerlendirildiğinde, savaşın inananlar için bir imtihan vesilesi olduğu, inkâr edenleri bir cezalandırma aracı olmadığı açığa çıkmış olur. Cizye savaşılmalardan alınacağı için, savaşmayan kadın ve çocuklardan cizye alınmaz." (10)

Mesele sadece dinin siyaset ya da devletle ilişkisi bağlamında temellendirilmeye çalışılırsa eksik sonuçlar verir. Bu sebeple bazı Kur'an terimlerinin bir siyaset kültürü yaratacak

şekilde nasıl anlaşılması gerektiğine işaret etmekte yarar var. Farklı alanlarda hâkim siyasi kültürü kökten değiştirmeyi hedefleyen bu kurucu ilkeler, dinin siyasi kültüre kayıtsız kalmadığını gösterir. Dinin siyasi kültürle bu yakın ilgisi, dinin devlet iddiası olarak algılandığı için, din-siyaset ilişkisi ile din-devlet ilişkisi birbirine karıştırılmıştır. Bu durumda Kur'an'da siyaset kültürüne temel oluşturabileceği düşünülen hüküm, velayet, şûra gibi terimler, aslında insanlara hayatın her alanına ilişkin yaşam ilkeleri sunmaktadır. Bunun için de bu ilkeler, şu ya da bu şekilde başka ilkelerle örtüşmektedir. Bu örtüşme bazen temel haklar ve özgürlükler alanında kendini göstermekte, bazen de uluslararası hukuka işaret etmektedir. Bu durumda, Kur'an'ın bir siyaset teorisinden ziyade bir siyaset kültürü yaratmayı amaçladığı söylenebilir.

Dipnotlar:

1. Te'vilât, 2/137.
2. Te'vilât 2/138.
3. Te'vilât, 1/228-229.
4. Tevbe 9. 29, Te'vilât, 6/341-342.
5. Te'vilât /341 vd.
6. Bakara 2.193.
7. Mâtürîdî cihad'la ilgili şu açıklamayı yapmaktadır: "Allah yolunda cihad dört anlama gelir. *İlki*, Allah'ın düşmanlarıyla O'nun yoluna gelmelerini sağlayacak savaştır. *İkincisi* kişinin nefsiyle olan cihadıdır. Bu yolla kendisini şehvetlerden ve dünyayı sadece lezzet alınacak bir yer olarak görme ve böylece zarara uğrama tehlikesinden korur. *Üçüncüsü*, insanın halkla olan cihadıdır. Bu da onların ellerindekine tahammül etmemesi, onlara merhamet göstermesi ve onlar için bir korku kaynağı olmamasıdır. *Son olarak* cihad, insanın dünya ile olan cihadıdır. Bu da insanın dünyayı geçimlik bir yer olarak görmesi, gelecek dünyasını karartmasına sebep olacak şeyleri orada yapmamasıdır. Cihad gerektiğinde kılıçla ama esasen delillerle, bürhanla ve hüccetle olur."
8. Fatır 35.42; En'am 6.109. "Müşrikler, kendilerine bir uyarıcı geldiği takdirde, herhangi bir toplumdaki daha iyi bir şekilde hidayet yolunda yürüyeceklerine dair büyük yeminler etmişlerdi..."
9. Te'vilât, 6/342.
10. Te'vilât, 6/337.

Saklı Cennet
Suçtu
Dört mevsim sizleri bekliyor!

Dünyanın
En Büyük
Ihlamur
Ormanlarının
Bursa – Karacabey’de
Olduğunu
Biliyor muydunuz?

15 Temmuz Sonrası Din-Devlet-Toplum İlişkileri

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

Hitit Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Büyük kötülükler büyük iyilikleri doğurur. 15 Temmuz 2016 tarihi uzun zamandır kendini geleceğe hazırlamış olan bir hareketin yeryüzündeki en kutsal değerlere açıkça saldırma hezeyanına sahne olmuştur. Darbe kaosu yaratarak devleti ele geçirmeyi amaçlayan FETÖ/PDY, hem devlet hem de millet tarafından gösterilen tepkiyle etkisiz hale getirilmiştir. İyilik ile kötülüğün, ihanet ile sadakatin aynı sahnede boy gösterdiği 15 Temmuz, bilincimizde sadece bir tarih olarak değil, temel değerlerimizi yeniden hatırladığımız bir simge olarak, geleceğimizi de aydınlatacaktır.

Her Zorlukta bir Kolaylık...

Her Kötülükte bir Hayır Vardır...

15 Temmuz bizi, toplumumuzun temel kodlarını yeniden gözden geçirme ve yeniden yapılanma zorunluğu ile karşı karşıya bırakmıştır. Sorgulama görevi öncelikle ülkemiz entellektüelleri, aydınları ve düşünürlerine düşmektedir. Bu kadar da değil; bu ülkenin geleceği konusunda duyarlı her vatandaşın bilgisi ve vizyonu yettiğinde bu sürece dâhil olması beklenmektedir. Aslında basit bir gözlem yaptığımızda vatandaşların her birinin olup bitenler konusunda görüş ve söz sahibi olduğunu görmekteyiz. TV ekranlarında konuşan uzmanların usturuşlu sözlerle yaptığı çözümlenmeleri, daha basit ve yalın bir söylemle sıradan vatandaşlarımızın zaten yaptığını söyleyebiliriz. Bu yönüyle milletimizin "politik bir hassasiyet" taşıdığına altı çizilmelidir. Bu özünde iyi bir şeydir. Ülke sorunlarına yakından ilgi duyan bir millet modeline sahip olmak elimizde hazır duran bir kazanımdır.

15 Temmuz'un bize söylediği şey en genel anlamda siyaset ve toplum teorilerinin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğidir. Aydınların ve entellektüelin görevi, tam da bu dönemlerde toplumun önünü açacak düşünceler ortaya koymasıdır. Ancak aydınlar nedense millet kadar esnek ve gerçeği görmeye açık görünmemektedirler. Onlar daha çok kendi gündemleriyle meşguldür ve zihinlerinde kurdukları teorilerin doğrulanmasını arzu ediyorlar. Olaylara dair yorumları da bu arzu doğrultusunda geliyor. Zihinlerindeki çatışma ve problemlerin, toplumsal hayatta olmadığını görmekten rahatsız oluyorlar. Ülkemizdeki sorunların çözülmesinin önündeki engellerden birini de aydınların kendi toplumlarına bu tarz "yamuk bakma"sı oluşturuyor. Belki de aydınların yeterince ciddiye alınmaması, o kadar da ciddiye alınmamasıdır. Aydınların rolünün eleştirel anlamda ele alınmasının nedeni, onların söylem üretecek ve gerçekliğe gözümüzü açacak güce sahip olmalarıdır. Eğer doğru sonuçlar çıkaramıyorsa, bir toplumun neleri nasıl yaşadığı önemli olmaktan çıkmaktadır. Ve bunu yapacak kişi de, toplumuna dürüstçe doğruları söyleyecek olan aydın ve entellektüeldir.

15 Temmuz Anlatıları: Gerçek, Söyleme Galebe Çalar...

Geleceği inşa etmek, geçmişi anlamak ve onu arkaya almakla mümkündür. Sağlıklı toplumlar, geçmiş ile gelecek arasında anlamlı bağlantılar kurarak bir kimlik oluşturmayı başaranlardır. Geçmişini aşığılayıp ve inkâr ederek bir gelecek arayışının içine giren toplumlar, bu radikal reddedişin bedelini her nesilde farklı krizlerle ödemek durumunda kalmışlardır. Tarihin bu aşamasında yaşadıklarımızın ortaya koyduğu gerçeklerden biri de, "düşünme adabı"nın bazı temel ve zorunlu ilkeleridir. Bunların başında yenilenme ile kimliği koruma arasındaki hassas dengenin daima korunması zorunluluğu yer almaktadır. Kendi tarihini anlamak, bunu yaparken de eleştirel düşünceyi titizlikle uygulamak gerekir.

Bu iş, söylem geliştirmekle yapılır. Söylem, bir toplumun tarihinde yaşanmış büyük ve anlamlı olayları geçmiş-gelecek kurgusu içinde ve ortak değerlere vurgu yaparak dile getirir. Söylem, inançla birleştiğinde bizzat inancın yerini almaktadır. Kesin inançlı ve dogmatik bireylerin/toplulukların gerçeklikten uzak biçimde "kendi dünyalarında" (Kur'an'da bu durum, 'her grup/fırka' kendi sahip olduğuyla mutludur.' şeklinde anlatılmaktadır.) yaşamaktadırlar. Bir kez kendi dünyasına yani dogmasına kapanan zihinlerin, çevresindeki diğer zihinlerle ilişkisi sağlıklı olmaktan çıkar. En sert anlamda ötekileştirilen diğer insanlar, artık birer düşman olarak algılanır. Onlarla kurulacak ilişki ahlak, hukuk ve güzellik değil strateji üzerine kurulur. Dogmatik söylem bağılsını sadece gerçeklikten değil ahlak, hukuk, estetik gibi değerlerden de uzaklaştırır. Sadece akla değil vicdana karşı da yabancılaştırır.

Söylem gerçekliği dönüştürmenin ve onu kendine mal etmenin en etkili aracıdır. Nitekim 15 Temmuz gecesine dair menkıbeler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Menkıbe anlat-

mak Budist gelenekte ve Müslüman tarikatlarda inancı yaymak ve tarikatı meşrulaştırmak amacıyla bir propagan- da aracı olarak kullanılmıştır. Tarikat kültürünün bulunduğu yerlerde bu kav- rama rastlanmaktadır. Menkıbe anlat- mak, gerçekliği sahiplenmek amacıyla söylem üretmenin bir türüdür. 15 Tem- muz örneğinde üretilen menkıbeler, darbecilerin uçaklarının, helikopterleri- nin vs. evliya, kutup ve gavs'lar tarafın- dan engellendiği ve şaşırtıldığı mesajı üzerine kurulmuştur. Bu tarz menkıbe- ler Çanakkale Savaşı ve Kıbrıs Barış Harekâtı için de anlatılmıştır. 15 Tem- muz'a dair menkıbeler, belirli tarikat çevrelerinde ve kendilerine ait ortamlar- da (sohbetler, TV ve radyolar vs.) hara- retle anlatılmakta ve bir gerçeklik algısı (dahası yanılsaması) inşa edilmektedir. Bu tür söylemler belirli çevrelerde sınırlı kaldığı için çok da üzerinde durulma- ması gerektiği düşünülebilir. Hatta 15 Temmuz'da yaşanan kahramanlıklara bir mistik hava kattığı ve manevi destek sağladığı için olumlu olduğu da savu- nulabilir. Ancak söylemin asıl işlevi ola- yın bize söylemeye çalıştığı temel me- saji vurgulamak değil midir? Menkıbevi ve mistik anlatılar üzerinden anlatma- ya çalıştığım konu, seküler söylem biçimlerinin de benzer türden işlevler gördüğüdür.

Bunun zararı en başta şudur: 15 Temmuz akşamı Türk milletinin sergi- lediği kahramanlığın üzerinin örtülmesi- dir. Bir olayı çarpıtmanın en etkili yolu, onun dayandığı temelleri değiştirmek ve düşünce ise onun delillerini yanlış göstermektir. Darbecilere kafa tutan

gençler, tankların karşısına dikilen ka- dınlar, askerinin elinden silahı almaya çalışan ihtiyarlar vs. tüm bunların ola-ğanüstü iradeleri ve cesaretleri, men- kıbevi söylem altında eriyip gitmektedir. Bu önce millete sonra da gerçeğe yapı- lan haksızlıktır. Bu nedenle tarihimizde büyük yer tutan ve unutulmaması gere- ken 15 Temmuz Destanı'nı doğru söy- lemler üzerinden anlatmak büyük önem taşımaktadır. Ve bazen teori kurmaya çalışmaksızın sadece olan olduğu gibi anlatmak bile yeterli olmaktadır. Çünkü bazı teoriler gerçekliğin ciddiyetini bozmakta ve menkıbevi söyleme ben- zer bir dezenformasyon yapmaktadır. TV'lerde 15 Temmuz Marşı olarak ya- yınlanan videonun pek çok söylem ve teoriden daha çok etkili olduğunu düşü- nüyorum.

Demokrasi ve Vatan Kavramı

Demokrasi kültürü hak ve sorumlu- lukların dengeli bir tanımlamasına da- yanır. Sadece hak üzerinden kurulan bir yurttaşlık algısı bizi, ileride keskin biçimde kendisinden dönüş yapaca- ğımız patolojik liberalizme götürür. Şu halde demokrasi söylemi, sorumluluk vurgusunu da içermektedir. Sorumluluk somut bir şey'e karşı duyulur. Nesnesi, ilkeleri ve yöntemi belirtilmemiş bir sorumluluk kavramı işlevsizdir. Bir ülkede yaşayan insanların kendilerini sorumlu duyacakları en genel kavram vatan- dır. Aslında vatan, o ülkede yaşayan tüm insanların paylaştığı bir ortak mekân- dan daha fazlasını ifade eder. Birlikte yaşamayı sağlayan kültür, değerler, tarih, hukuk, devlet bu kavramın temel unsurlarıdır. Her ne kadar bu kavram-

ların masumiyeti ve saygınlığı zaman zaman ideolojik saldırılar ve ideolojik sahiplenmelerle kirletilmiş ise de bu saldırı uzun sürmemiştir. Örneğin millet kavramını kendine mal eden, 'vatan ve millet, benim sevdiğim gibi sevilir.' dü- şüncesiyle farklı vatanseverlik tarzlarını ötekileştiren ve haksız biçimde onları ihanete indirgeyen ideolojik saplantılar, sorumluluk kavramını da aşındırmışlar- dır. Zira onlara göre sorumluluk, kendi ideolojik kalıplarının onayladığı politik davranışların yerine getirilmesini gerektirmektedir. Aynı savrulma İslâm'ı yaşama ve temsil etme konusunda da görülmektedir. İslâm için endişelenme, hakiki imanı eski ve yeni savrulmalar karşısında savunma ayrıcalığı üzerinde kendilerine bir imtiyaz alanı açan kesimlerde dinî kimlik için aynı ayrıştırma- yı yapmaktadır. Oysa vatan duygusu o kadar açık ve zorlamasızdır ki, bu apa- çıklığı hiçbir teori taşıyamaz. Bu duygu, bir ideolojinin gözüyle tanımlandığında, onun temel niteliği ve gücü olan birleştiricilik özelliği zayıflamaktadır.

FETÖ sürekli olarak dinî olmanın yanında milliyetçi bir camia olduğu vurgusunu yapmaktaydı. Ancak onun genel olarak İslâm coğrafyasının temel sorunlarına Müslüman kitlelerden farklı baktığı anlaşıldı. Filistin-İsrail mesele- sinde ve özellikle de 'Mavi Marmara' konusunda FETÖ liderinin yaptığı açıklama- lar vicdanları yaraladığı gibi tepki- leri de kendine çekmiştir. Aşırı duygusal FETÖ liderinin vicdanî duyarlılığının Müslümanları kapsamadığı anlaşıldı. Diğer yandan kendini daima ayrı ve ayrıcalıklı bir yere koyma tarzları da

duygusal ve düşünsel olarak Müslüman coğrafyadan koptuğunu göstermiştir. Daha özeldir ise Türkiye'deki hedeflerine ulaşma konusunda sorunlar yaşayan FETÖ'nün bir anda hukuk, ahlâk ve vic- dan ilkelerinin dışına çıkarması ve ölçü- süz bir öfkeyle ülkeye saldırması, sade- ce vatan değil inanç ve ahlâk konusunda da yalancı olduğu düşüncesini ortaya koydu.

"Seccademi serdiğim her yer va- tanımdır!" söylemi üzerinden bir "mobil vatan" eleştirisi öne çıkmıştır. "Mobil va- tan" kavramını ulusalcı çevreler özellikle İslâmcıları gözden düşürmek amacıyla kullandılar. FETÖ ve İŞİD gibi sorunları da kullanarak İslâmcıların vatan tasav- vurlarını sorgulamaya başladılar. Ken- di doğallığına bırakıldığında ulusalcı ideolojik çarpıtmaların uzağında vatan kavramı ile İslâmcıların hiçbir sorunu ol- mamıştır. Kendi özel çarpık vatan tanımlarını toplumun geri kalanına dayatanlar, geçmişteki tahriplerini unutup İslâmcıları bu konuda yargılama hakkına sahip de- ğildirler. Üstelik bu kesimler, İslâmcı kök- ten gelenlerin ülkenin temel sorunlarını çözme konusunda bu kadar samimi ve cesur davranmalarını hala anlayabilmiş değillerdir. Onlara göre açıklanamaz bir çelişkidir.

Yine 15 Temmuz olayları vatan kav- ramı üzerinde tekrar durmayı gerektir- mektedir. Yeni anayasa, eşit yurttaşlık ve bireysel özgürlükler ekseninde yapıcı tartışmalar yapılmalıdır. Ancak özelli- kle devlet kurumlarının, vatan ve vatan-

daşlık algısını içselleştirmiş personelle güçlendirilmesi ve böyle olmayanların da ayıklanması gerekmektedir. Devletin davranışı oldukça önemlidir. Din-dev- let-toplum ilişkilerinde devletin durması gereken demokrasilerde bellidir. Ancak devlet FETÖ olayında olduğu gibi, ken- dine paralel oluşturacak tarzda bir guru- bun güçlenmesine ve kamu gücünden yararlanmasına şu ya da bu şekilde göz yumarsa sadece sivil toplumun değil, bizzat kamu düzeninin de tehlike altına girmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Din-Devlet-Toplum İlişkisi ve Cemaatler

15 Temmuz akabinde gündemi en çok meşgul eden konulardan biri cema- atlerdir. Cemaat sosyolojik açıdan bakıl- dığında toplumsal hayatın bir parçasıdır. Asla bir sorun olarak görülmez. Ancak İslâm ve toplum ilişkileri ekseninde ba- kıldığında, üstelik FETÖ gibi bir tecrübe- den sonra "bunlar tarihsel ve sosyolojik birer olgudur." naifliği içinde bakılama- yacak derecede ciddi bir problem haline gelmiştir cemaatler sorunu...

Dinin toplumsallaşması açısından dinî gurupların eski ya da yeni örgütlen- meler tarzında olumlu işlevler gördükleri bir gerçektir. O nedenle FETÖ olayı ba- hane edilerek toplumsal hayatı dinî her türlü yapılanmadan arındırmaya çalış- mak, ancak bu işi eksik bıraktığını düşü- nen 28 Şubatçı ve ulusalcıların amacıyla örtüşür. Dengeli bakış açısı geliştirmek adına bir çözüm üretmek gerekir.

Öncelikle dini gurup ve cemaatlerin

kendilerini sorgulamaları gerekiyor. İnsan yetiştirme politikalarını gözden geçirmek zorundadırlar. Küresel savrulmalar kar- şısında İslâm'ın nasıl daha iyi anlaşılabilir anlatılacağı üzerine daha çok çalışma- lıdır. Kendilerini devlete ve kamu ku- rumlarına adam yetiştiren ve yerleştiren birer arka bahçe olarak görmek yerine, buldukları alanda yani sivil toplumda daha esnek, estetik ve kültürel çalışma- larla renk karabilirler. İslâm'ın amaçlara sadece güç artırarak değil aksine bilgi ve değer üretmek ve yayarak ulaşabile- leceği düşüncesini ilke edinmelidirler. Bu arada diğer cemaatlerle ve kurumlarla (Diyanet İşleri Başkanlığı, İlahiyat Fakül- teleri, İmam-Hatip Liseleri) olan ilişkileri yine Kur'an'ın kullandığı bir kavram olan 'hayırda yarışmak' ilkesi üzerine kurmalı- dırlar. Anlamsız ve acımasız İlahiyat, DİB düşmanlığı yapmak yerine bu kamu ku- rumlarına karşı daha saygılı ve dengeli bir üslup içinde olmaları beklenmektedir.

İslâm Öğretisi Takiyye Kaldırılmaz... Demokrasi de!...

Takiyye İslâm öğretisi açısından arzi (geçici ve istisnai) bir uygulamadır, normal bir davranış değildir. Hz. Peygamber'in baskı altındaki bazı Müs- lümanlara tanıdığı ruhsat, takiyyeye örnek gösterilmektedir. Asıl olan insan hayatının korunmasıdır. Tıpkı Kur'an'da yemesi haram kılınan bazı nesnelere sayıldıktan hemen sonra zorda kalanın aşırıya kaçmamak şartıyla bunlardan yi- yebileceği söylenmiştir. Takiyye ve ruh- sat zorluklar karşısında hayatta kalmayı

tercih etmek ilkesi altında birleştirilebilir. Her ikisi de düşmana ve zorlu şartlara karşı uygulanır. Düşman da zorlu şartlar da cana kast ettiği için aynı mantık yürürlüğe girer. Ancak takiiye ve tedbir yöntemlerinin Müslüman toplumda bir hayatta kalma tarzı olarak kullanılmasının anlaşılabilir meşru bir tarafı olamaz. Türkiye örneğinde olduğu gibi bir dönem seküler ve laisist politikaların sert biçimde uygulandığı bir ortamda kendini koruma adına takiiye ve tedbir yöntemlerine başvurulmak zorunda kalınması anlaşılabilir. Bunu tercih etmek yerine direnme ve karşı koyma yolunu seçen İslâmî ve gelenekçi guruplar olmuştur. Sonuçta bu farklılık 'gurubun ya da cemaatin kendi içtihadıdır.' denilerek tolore edilmiştir.

Demokrasinin gelişmesine bağlı olarak din ve dindarlar üzerindeki baskıların kalktığı bir aşamada, hâlâ takiiye ve tedbirin uygulanması ciddi anlamda şüpheler uyandırmıştır. Müslüman bir gurubun, din karşıtı seküler çevrelerin yanında diğer Müslüman guruplara karşı da takiiye ve tedbir yöntemlerini uygulamaya devam etmesini, en azından dinî bir mantıkla açıklanmak oldukça zordur. Zorlukları aşmak ve kendini güvene almak kaygısıyla belirli bir süreçte uygulanan "dönemsel bir uygulama"nın,

zamanla cemaatin temel yaşam ve davranma tarzı haline gelmesi patolojiktir. Üstelik bunu kendisiyle aynı inanç sistemini paylaştığı bir topluma karşı uygulamaya devam etmesi meşru, anlaşılabilir ve makul olmayan amaçlar beslediğine dair kuşkular oluşturmuştur.

FETÖ'nün gnostik-batınî damardan beslendiği görülmektedir. Örgüt liderinin belirli periyotlarla Hz. Muhammed ile görüştüğünü ve atılacak her adımı ondan öğrendiği inancı, Şiîliğe benzer bir disiplin ve karizma doğurmuştur. Lider ile kitle arasında kurulan ilişkinin tüm romantizmi, irrasyonelliği ve yoğunluğu bu karizmadan kaynaklanmaktadır. Bu ilişki biçiminin cemaate özgü olmadığını daha yaygın bağlamda tarikat yapılanmalarında hâkim olduğunu belirtmek gerekir. Cemaatte-örgütte farklı olan şey, gnostik yöntemin, ısrarla Müslüman toplum ve coğrafyanın çıkarları aleyhine kullanılmış olmasıdır. Milliyetçi vurguları söyleminde eksik olmayan bir yapı için bu durum 'açıklanamaz'dır. Ancak gnostik yöntemi ustaca kullanan yapı, bu açık tutarsızlık için de bir tevیل bulmakta zorlanmayacaktır.

Şu halde açık, dürüst ve kendisiyle barışık bireyler yetiştirecek bir kültürel ortamı inşa etmek zorundayız. Gizem, sır, batın peşinde olma arzusu sanatsal,

entellektüel, gerçeküstü bir bağlamda oldukça keyifli ve insana derinlik katan bir değerdir. Ancak bunun toplumsal politik bir örgütlenmeye dönüştürülerek İslâm'ın, ahlâkın, eğitimin, kamu düzeninin altını oycak ve işlevsiz bırakacak bir boyuta ulaşması, üzerine gidilmesi gereken bir sorundur. Hiç kimse bireysel hak ve özgürlükleri, sivil toplumun dokunulmazlığını, örgütlenme hakkını öne sürerek toplumu yeni ve derin vesayetler altına sokacak bu tarz girişimleri savunamaz.

15 Temmuz tarihinde başlayan ve sonraki süreçte yaşananlar Türkiye Cumhuriyeti'nin bürokratik zaafalarını ortaya koymasının yanında Türk toplumunun temel yapısal özelliklerinin ortaya çıkmasını ve güçlenmesini sağlamıştır. Bunlar cesaret, vatanseverlik, fedakârlık, pratik zekâ, kurumları ve ortak değerleri koruma duygusu. Toplumsal barışa karşı yönelik açık saldırı karşısında inanç ve düşünce farklılıklarını bir kenara bırakarak birlikte hareket etmek...

15 Temmuz, sağlıklı bir toplumun nelere ihtiyaç duyacağı konusunda ve hangi adımların atılması gerektiği konusunda güçlü bir hatırlatıcı ve uyarıcıdır. Bu uyarıların gereğini yaptığımız ölçüde, zorluktan ve fitneden her açıdan daha güçlü çıkacağız.

Batu Zeytinyağları

www.batugida.com.tr

www.batuzeytinyaglari.com

Telefonla Sipariş alınır!

+90 224 482 22 23

Çağdaş İslâm Düşüncesinde Din-Siyaset İlişkisi Üzerine Yaklaşımlar

Prof. Dr. Sönmez KUTLU

Ankara Üniversitesi İlahiyat
Fakültesi Öğretim Üyesi

İslâm dünyasında Hz. Peygamber'in vefatıyla birlikte başlayan siyasi tartışmalar, tarihsel süreçte kapsamı ve boyutları genişleyerek günümüze kadar devam etmiştir. Şii ve Sünnî çevreler, geçmişte farklı toplumsal ve kültürel ortamlarda yaşanan siyasi tecrübeyi "İslâmî siyaset doktrini" adıyla savunmuşlardır.

Şiiler, "İmamın nassla tayin edildiğini ve Haşimilere ait olduğunu" ileri süren ve hâkimiyetin kaynağının Allah olduğunu savunan Şiilerden, "Hilafetin Kureyşe ait olduğunu"⁽¹⁾ ve "İlk dört halifenin tarihi sırasının fazilet sırası olduğunu" savunan ve otoritenin kaynağının halk olduğunu söyleyen Ehl-i Sünnet kesimlerine varıncaya kadar, hemen hemen bütün kesimler Arap siyasi kültürünün etkisi ile şekillenen "İmamet" veya "Hilafet" konusunu, siyasi ve hukuki bir mesele kabul etmekten ziyade itikatla ilişkili bir mesele olarak ele almayı tercih etmişlerdir.

Bu iki mezhebin dışındakiler, bazı noktalarda bu görüşlere muhalefet ettikleri görülse de, sistemli bir siyaset doktrini ortaya koyamamışlardır. Hatta bunlardan Mutezile siyasi iktidarı kullanarak, savunduğu ilkelere ters bir politika izlemiş, Hariciler ise devlet yönetimine geldiklerinde, babadan oğula geçen saltanat sistemini benimsemişlerdir.

Klasik dönem İslâm ekolleri arasında din-siyaset ilişkisi konusuna en önemli açılım Mürcie tarafından getirilmiştir. Mürcie, müslümanların birlik ve beraberliğini her şeyin üstünde tutar ve bunu dinin geliş amacı olarak görür. Din içi çoğulculuğu savunur. Müslümanların farklı siyasi görüşlere sahip olmasını onun özgürlüğü olarak kabul eder. Kimseyi, siyasi ve dinî yorumlarından dolayı تکfir etmez. Onlar, bu konuda "Mecbur kalmadıkça ve kanları dökülmedikçe bir müslümanın kanını asla akıtmayacakları" şeklinde bir prensip geliştirdiler. Mürcie, diğer mezheplerden oldukça farklı bir siyaset nazariyesi geliştirdi. Onların çoğunluğu tarafından benimsenen bu nazariyeye göre, hilafetin Kureyş'ten olması şart değildir. Mürcie, seçilecek halife veya valinin meşruiyetini halktan alması gerektiğini iddia etmiştir. Mürcie, halife'nin "müslümanlar tarafından seçilmesi" (Şûrâ beyne'l-Müslimîn) veya "herkesin razı olacağı birisine beyat edilmesi" (el-Bey'a li'r-Rizâ) şeklinde bir kural koymak istemiştir. (2) Bu, günümüz diliyle, halifenin ve valilerin Müslüman toplumların iradesiyle seçilmesi anlamına gelmektedir. Bu görüş, toplumun yönetime katılımını ve kendisini yönetecek kişiye yönetme yetkisini devretmesini savunma olarak yorumlanabilir. Sonuç olarak Mürcie'yi İslâm düşüncesinde teorik ve pratik olarak, meşruiyetini halktan alan bir yönetim biçimini savunan ilk mezhep olarak görmek doğrudur. Ebû Hanife de bu çerçevede, "Hilafet'in, Müslümanların toplu kararı (içtimai) ve müzakeresiyle (meşveret) olur."⁽³⁾ diyerek halifenin seçiminde toplumsal iradeye ve toplumun bu konudaki tercihi-ne dikkat çeker. Gerek Mürcie gerekse Ebû Hanife, yönetme sanatını insanlara ait bir olgu olarak görür. Siyasi ve hukuki haklar çerçevesinde değerlendirir. Yönetme konusunda yetki vermeyi, karşılıklı rızaya bağlı bir hukuki işlem (akit) olarak değerlendirir. Seçtiği kişiyi, siyasi ve hukuki haklarını kullanma konusunda vekil tayin eder.

Son yüzyılda hilafetin kaldırılması öncesi ve

sonrası süreçte din-siyaset ilişkisi, din-devlet ilişkisi, İslâm ve demokrasi ya da din ve laiklik meseleleri ile ilgili yoğun tartışmalar yaşandı. "İslâm, din ve siyasettir." sloganıyla din ve siyaseti aynileştiren İhvan-ı Müslimin; "hilafet sistemini" İslâmî rejim olarak sunan Hizbu't-Tahrir; çok partililiği bir tür küfür olarak gören ve toplumu ilk üç neslin dönemine döndürmeye çalışan Selefilik; siyasi bir parti olarak örgütlenen ve hilafet konseyi fikrini savunan Cemaat-i İslâmî gibi İslâmcı hareketler, din-siyaset ilişkisi etrafındaki tartışmalar neticesinde ortaya çıkmıştır. Ancak bu akımlar, din-siyaset ilişkisini, Kur'an'dan ve Hz. Peygamber'in risalet/nübüvvet görevinden hareketle ya da bugün yaşanan vakıadan hareketle çözümlenmek yerine geçmişte yaşanan siyasi tecrübeyi ilahî kaynaklı siyasi bir sistem olarak algılama eğiliminde oldular. Hâlbuki hilafet, olsa olsa müslümanların dünyevi işlerini yürüten siyasi ve hukukî bir kurum olabilirdi. Bununla birlikte yaşanan siyasi ve toplumsal değişimi iyi okuyan bazı müslüman mütefekkirler, verili durumdan hareketle din-siyaset ilişkisi konusunda, bizim sosyolojik, hukukî ve kelâmî (teolojik) adını verdiğimiz birbirinden farklı yaklaşımlar geliştirdiler. Sosyolojik yaklaşımı Ziya Gökalp, hukukî yaklaşımı Seyyid Bey, kelâmî yaklaşımı Ali

Abdurrazık; kelâmî ve hukukî yaklaşımı Muhammed b. Tavî et-Tancî temsil etmektedir.

a) Sosyolojik Yaklaşım

Bu yaklaşımı ilk ortaya atan ve temellendirmeye çalışan Ziya Gökalp olmuştur. O'na göre, toplumların gelişmesine bağlı olarak işler, meslekler, hizmet alanları, yetki ve uzmanlık alanları çeşitlenmiştir. İş bölümü (Taksîmu'l-A'mâl) neticesinde çeşitli uzmanlık dairelerinin oluşmasıyla, insanlar her bir işi tek başına yapmaktan kurtulmuştur. İş bölümü kazâi, diğer sahalarda olduğu gibi, dinî sahada ve hizmet alanlarında da geçerlidir.(4) Bu durum daha önce var olan dinî velayetin dışında siyasi ve harsî velayet alanlarını ortaya çıkarmıştır.(5) Gelişmiş cemiyetlerde dinî velayetin dünyevi, siyasi, maddî, hukukî müesseselere şamil olması doğru değildir. Bu sebeple dinî hükümlerin İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren başlayan diyânî-kazâî hükümler ayrımı(6), daha köklü bir şekilde bugün yapılmalıdır. Çünkü "ilk asırlarda diyânî hükümleri bildirmek üzere müftülük, kazâî hükümleri bildirmek üzere kadılık makamları tesis edilmişti."(7) O'na göre, diyânî-kazâî hükümler ayrımında, vicdan alanına mahsus diyânî hükümler, ibadet ve itikadî içermekte olup ifta makamı olan müftülere bırakılmalıdır; yasama alanına ait kazâî hüküm-

ler ise muamelattan (hukuk) ibaret olup kaza makamı olan hukukçulara bırakılmalıdır. Hukukçular için bu konuda en önemli kaynak her zaman değişebilen örfdür. Hukukun örfle bağlı olan kısmı örfün değişmesiyle değişebilir.(8) Diyânet denilen kısım, kimsenin müdahale edemeyeceği veya tahakküm altına alamayacağı kalbe veya vicdana ait bir alandır.

b) Hukukî Yaklaşım

Din-siyaset ilişkisini, hukuki hak ve sorumluluklar çerçevesinde ele alan Seyid Bey olmuştur. Ona göre, Kur'an'da devlet ve devlet başkanı ile ilgili şartların belirlenmediğinden ve Hz. Peygamber'in de halife olacak kişiyi tespit etmediğinden hareketle bu işin müslümanlara bırakıldığını ileri sürer. İslâm'ın hem diyanet, hem de siyaseti kapsayan bir din olduğuna, Hz. Peygamber'in de şahsında hem Nübüvvet, hem de siyaset görevinin birleştiğine inanır. İşte bu siyasi görev, Nübüvvet dolayısıyla terettüb etmiş olan imamettir. O, dini hem tebliğ etmiş hem de uygulamıştır. Bu ise, müslümanlar üzerinde genel yetki demek olup İslâmiyet'in siyasi yönünü oluşturur.(9) Ancak, peygamberin şahsındaki şeriat koyma yetkisi, hiç kimseye devredilmemiştir. Bunun için imamet/hilafet kelimesinden anlaşılan hükümdarlık. Yoksa şeriat koymakta peygamberin vekili ve halefi demek değildir.(10) Hatta

15 Temmuz sonrası TBMM'den bir görünüm

genel yetkiyi elinde bulunduranların veya fakihlerin ortaya koydukları kanunlar veya hükümler, şeriat, din veya ilahî hükümler olarak kabul edilemez.(11) Dolayısıyla buna uygun olarak Hanefî ve Maturidî mezhebine mensup İbn Hüdam'ın hilafette ilgili fikhî tanımını benimser. Bu tanıma göre hilafet "müslümanlar üzerinde genel tasarruf (tassarruf-u âme) hakkına sahip olmak" demektir. Halife'nin sahip olduğu halk üzerindeki genel tasarruf yetkisine, fıkıh dilinde tam idari yetki (velâyet-i âme) denir. Halife bu kuvveti doğrudan doğruya millettendir. Bu kuvvet ve bu hâkimiyet, milletin kendi hakkıdır. Millet, bunu beyatle halifeye devreder.(12) O'na göre, hilafet vekâlet türünden bir akit olup karşılıklı icab ve kabul ile gerçekleşir. Bu vekâleti verme yetkisi ise, millettendir. Dolayısıyla hilafette hâkimiyetin kaynağı millettir/halktır.(13) Halkın verdiği bu yetkiyi elinde tutan kişi, onu sadece halkın menfaatine kullanabilir, zararına kullanamaz. Seyid Bey'e göre, ilk zamanlarda hilafet için aranan şartların büyük bir kısmı, artık geçerliliğini yitirmiştir. Mesela, geçmişte halife olacak kişide Kureyşlilik şartı aranır. Bunun sebebi "Kureyş kabilesinin, en şerefli ve bilcümle Araplar üzerinde en nüfuzlu olmasıydı. Daha sonra şartların değişmesiyle Kureyş'in eski satvet ve şevketi tamamen zail olduğundan zorunlu olarak bu şartın hükmü kalmamıştır."(14) Çünkü İslâmiyet, hiçbir kimseye şahsen ve re'sen halk

üzerinde tasarrufa yetki vermemiştir. Millet, o kimseye bu yetkiyi vermelidir ki tasarrufa hakkı olabilsin.(15) Seyid Bey, hukuki ve kelâmî metinlerden hareketle hilafetin bir çeşit akit olduğunu ve bu akitin karşılıklı beyatle gerçekleşeceğini savunmakta ve buradan hareketle hilafetin bugün için milli (iradenin) hâkimiyet(i) anlamına geldiği şeklindeki hukukî bir yaklaşım sergilemektedir.

c) Kelâmî (teolojik) Yaklaşım

Din-siyaset ilişkisinde kelâmî yaklaşımı benimseyen Ali Abdurrazık'ın temellendirmelerinde en dikkat çekici husus, Nübüvvet/Risâlet ve siyasi liderlik (hükümet) ilişkisini Hz. Peygamber'in şahsında sorgulamış olması ve gündeme taşımış olmasıdır. Ali Abdurrazık, şu köklü sorularla işe başlar(16): "Hz. Muhammed siyasi bir devletin kurucusu, bir hükümetin başkanı, aynı zamanda bir peygamber ve bir dinî birliğin reisi mi idi? Yoksa yalnız bir peygamber mi idi?" O, bu sorulara şöyle cevap verir: Risalet hükümdarlıktan tamamen ayrı bir şeydir. Bu iki makam arasında hiçbir ilişki yoktur. Çünkü Risâlet ayrı bir makam, padişahlık ayrı bir makamdır. Nice peygamberler vardır ki hükümdarlık yapmamışlardır. Nice hükümdarlar vardır ki risalet payesine sahip değildir. Peygamberlerin çoğunluğu, sadece risalet görevini yerine getirmişlerdir.(17) Dine davet, Allah'a imana çağrıdır. Bu davetin esasını, açık ve

seçik bir şekilde dinin anlatılması oluşturur. Etkileyici yollarla ve ikna ile kalpleri kazanmak söz konusudur. Bu davette, cebre ve ikraha asla yer yoktur. Çünkü hiçbir peygamber, kılıç zoruyla insanları Allah'a imana çağır-mamıştır. Hz. Peygamber'in risaletinde temel ilke, diğerlerinde olduğu gibi, vaaz ve irşada başvurmak, asla cebir ve zor kullanmamaktır. Eğer bunlar olsaydı, o zaman Hz. Peygamber'in bir hükümdarlık kurmak istediği veya İslâmî bir hükümet oluşturmak istediğini söyleyebilirdik. Çünkü hükümdarlık, kılıçla, zor ve baskıyla kurulur.(18) Hz. Peygamber, asla böyle bir devlet kurmaya teşebbüs etmemiştir. O, bir dinî davetin peygamberidir ve sadece din getirmiştir. Bu davetin, hükümdarlık arzuları ve devlet kurma hırsıyla yakından uzaktan ilişkisi yoktur. O'nun bir memleketi veya hükümeti yoktur. O, asla bir hükümdar değildir.(19) O'nun nebevi hâkimiyet oluşturması veya siyasi faaliyet sayılabilecek bazı teşebbüslerde bulunması, risalet görevi dışında bir faaliyet ve bunlar Allah tarafından vahyedilenlerin bir parçası değildir.(20) Ali Abdurrazık, Nübüvvet yetkisi ve siyaset yetkisi arasında bir karşılaştırma yaparak şu tespitlerde bulunur: "Hz. Peygamber'in resûl olmakla sahip olduğu yetki/velâyet ile padişahlarla emirlerin sahip olduğu yetki birbirinden farklıdır. Peygamber'in resûllüğü taraftarları üzerindeki manevi bir velâyettir ve kaynağı kalbin imanidir. Hakimlerin yetkisi ise,

kalplerle alakası olmayan maddi bir yetkidir. Peygamberlik yetkisi, hidayet ve irşad yetkisidir. Hâkimlerin velayeti hayatın maslahatlarını idare ve yeryüzünü imar yetkisidir. Birisi dinî liderdir, diğeri insanlar içindir. Birisi dinî liderlik, diğeri siyasi liderlik." (21)

Ali Abdurrazık, Hz. Peygamber'in şahsında onun nübüvvet ve tebliğ görevinin varlığını savunurken, siyasi liderliği ve devlet kurma gibi bir görevinin olduğunu reddetmektedir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in devlet başkanlığı gibi bir görevi olmadığı gibi O'nun kurduğu bir devlet de yoktu. Bu konuda Ali Abdurrazık, sorunu kelâmî açıdan açıkça ortaya koyamadığı için verdiği sonuçlar kendi içinde çelişkiler barındırmaktadır. Çünkü Hz. Muhammed'in kurduğu devlet kurumsallaşma sürecini tamamlamamış olsa da, ordusu olan, halkı olan, sınırları bulunan, diğer devletlerle ve kabilelerle anlaşmalar düzenleyen bir devlet idi. Hz. Muhammed'in, bir devlet başkanı olarak düşman üzerine ordu gönderilmesi, asilerin cezalandırılması, beytül-mal ve zekât gelirlerinin toplanması ve yerlerine dağıtılması, kadı ve resmi görevlilerin tayini, kâfirlerle ve kabilelerle anlaşma yapılması ve ganimetlerin bölüş-türülmesi gibi bazı idari tasarruflarda bulunduğu herkesçe bilinmektedir. Buna rağmen, Medine dönemine kadar amaçları arasında bir devlet kurmak ve onun lideri olmak gibi bir şey söz konusu değildi. Bu sebeple O kendisini bir melik (kral) ismiyle isimlendirmemi. Yaşanan süreç, böyle bir teşkilatlanmayı zorunlu kıldı.

d) Kelâmî ve Hukukî Yaklaşım

Bu yaklaşımın tezleri din-siyaset ayrımına dayandırılmış ve bu fikir kelâmî ve hukukî açıdan temellendirilmiştir. Din-siyaset ilişkisinin kelâmî açıdan farklı bir izahı Muhammed b. Tavî et-Tancî tarafından yapıldı. Allah tarafından Hz. Muhammed'e verilen Nübüvvet-Risalet görevi içerisinde devlet başkanlığı görevinin bulunup bulunmadığı şeklindeki hayati bir soruyu, kelâmî yaklaşım çerçevesinde, yeniden tartışmaya açtı. Böylece iddialarını temellendirirken hukuku da işin içine katması ile kelâmî (teolojik) yaklaşıma yeni bir boyut kazandırmıştır. Hz. Muhammed'in şahsında, O'nun "devlet başkanlığı-nın peygamberlik mefhumuna dâhil edilip edilemeyeceği tartışması"na, klasik dönem kelâmî eserlerde, birkaç istisna ile(22), bu haliyle pek rastlanmamaktadır. Ancak bu sorun, fıkıh kitaplarında peygamberin fiillerinin veya

sünnetinin sınıflandırılması tartışmalarında O'nun kadılık sıfatıyla veya müctehid sıfatıyla yaptığı tasarruflar ve benzeri şekillerde dolaylı olarak ele alınmıştır.(23)

Hz. Muhammed'in devlet başkanlığı konusunda, Muhammed et-Tancî, O'nun İslâm toplumunun başkanı olduğunu ve başkan sıfatıyla, yani İslâm topluluğunun yöneticisi olarak sözler söylediğini ve eylemlerde bulunduğunu kabul eder. O, din-siyaset ilişkisi sorununu, Hz. Muhammed'in şahsının dışına taşıyarak, "nübüvvet-siyaset ilişkisi" şeklinde tamamen kelâmî sorun olarak tartışır. Bu konuda, oldukça önemli şu iki soruyu(24) sorar ve onlara cevaplar arar:

1. İmamet ve İslâm topluluğunun başkanlığı görevi, peygamberlik ve elçilik mefhumu içine girer mi?

2. Peygamberimiz, şu fiilleri işledi veya şu sözleri söyledi dediğimizde, onları peygamber ve resûl olarak mı yapmıştır, yoksa başkan olması sıfatıyla mı yapmıştır?

Muhammed et-Tancî, Rasûlullah'ın devlet başkanlığının nübüvvette dâhil olup olmaması hususunda ortaya koyduğu sorularla ilgili kendi görüşünü analiz etmeden önce, İslâm âlimlerinin ve özellikle 19. ve 20. yüzyılda yaşayan âlimlerin ileri sürdüğü görüşleri iki grupta toplar (25):

1. "Peygamberimiz, Müslümanların imamı ve başkanı olmasından ötürü, bütün sözleri ve fiilleri, kendisinden peygamber olarak sâdir olmuştur. Hepsini de Allah'tan vahyolunmuş itibar edilir."

2. "İmamet, yani Müslümanların başkanlığı vazîfesi, Peygamberliğe dâhil değildir. İmamet, peygamberlik mefhumunun dışındadır. Peygamberin ve peygamberliğin şartları arasında, o kimsenin ümmetinin başkanı olması şartı yoktur. Hz. Muhammed'den önce, kavminin idâresini üzerine almamış peygamberlerin gelip geçtiği zikredilmiştir."

Muhammed et-Tancî, Hz. Muhammed'in devlet başkanlığı (imamet) görevinin peygamberliğine dâhil olmadığı şeklinde formüle edilen ikinci görüşü benimser ve O'nun hayatından bazı örneklerle konuyu açıklar. Şöyle ki, tarihin tespit ettiğine göre, Hz. Peygamber birkaç kere Medine'ye kendi yerine idareciler bırakmıştır. O, bu kişileri kendine halife olarak tayin etmesi, şüphesiz, peygamberlik vazîfesini yürütmek için onları halife kıldığını göstermez. Aksine peygamberlik dışındaki idari işlerde onları halife kıldığını gösterir. Bundan dolayı, her hangi bir kimsenin Peygamberimizin imam (devlet başkanı) sıfatıyla yap-

tığı tasarruflarını, devlet başkanının izni olmaksızın yapması câiz değildir. (26) Peygamberimizin kadılık ve devlet başkanlığı, idarî sıfatlardır. O, bu iki sıfatla hüküm vermişse, hiç kimse kazâ ve imamet vazifelerini, kendi kendine, üzerine alamaz. Bilakis, bu iki vazîfeyi yürütmesi için devletin iznini alması gerekir. (27)

Sonuç olarak klasik kelâmî ve fikhî kaynaklarda "din-siyaset ilişkisi" tartışmaları Hz. Muhammed'in kendinden sonra devlet başkanı (imam) olarak birini tayin edip etmediği, devlet başkanı olacak kişilerde aranan şartlar, halifelerin meşruiyeti ve benzeri konular etrafında odaklanmaktaydı. Osmanlı'nın yıkılışı, hilafetin kaldırılması ve İslâm dünyasında laiklik tartışmalarının etkisi ile modern dönemde bu sorun sosyolojik, hukukî ve kelâmî yaklaşımlarla yeniden ele alınmaya ve tartışılmaya başlamıştır. Muhammed et-Tancî, "din-siyaset ilişkisi" sorununu Hz. Muhammed'in şahsında "din-siyaset ayrımı" olarak tartışmıştır. O, bu sorunu Hz. Peygamber sonrası siyasi tecrübeden hareketle değil, Hz. Peygamber'in şahsında "nübüvvet-siyaset" ilişkisi

tartışmasına dönüştürerek O'nun devlet başkanlığı görevinin nübüvvet mefhumuna dâhil olup olmadığı üzerinde odaklanmıştır. Muhammed et-Tancî'nin çözümlenmeleri, içinde yetiştiği Arap toplumlarında yaygınlık kazanan "İslâm, din ve siyasettir." şeklindeki İhvan-ı Müslimin'in yaklaşımıyla çelişmektedir. O'nun farklı düşünmesinin sebebi, Türkiye'deki laiklik tecrübesine yakından tanık olması olabilir. Fakat Ebû'l-Muîn en-Nesefî'nin *Tabsıratu'l-Edille*'si ile ilgilenmesi sonucu öğrenmiş olduğu İmam Mâturidî'nin peygamberlerin şahsında ortaya atıp savunduğu "diyanet-siyaset" ayrımı görüşünden(28) de etkilenmiş olabileceği kanaatindeyiz. Günümüzde "din-siyaset ilişkisi" veya "Din-siyaset ayrımı" tartışmaları, demokrasi ve laiklik tartışmalarıyla da yakından ilişkilidir. Din-siyaseti birleştiren ahlak ve hukuk vardır. Her ikisinin temelinde bireylerin ve toplumun ahlaklı ve erdemli kılınması, adaletin ve hukuk güvencesinin sağlanması söz konusudur. 15 Temmuz vakası, milli irade, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve laiklik gibi insanî değerlerin Türk

toplumunun bağımsızlığı ve özgürlüğü için ne kadar önemli olduğunu bir defa daha göstermiştir.

Dipnotlar:

1. Mehmed Said Hatiboğlu, Hilafetin Kureşliliği, 4. Baskı, OTTO Yayınları, Ankara 2015.
2. et-Taberî, Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük, (thk. M.Ebû'l-Fazl İbrahim), Dâru's-Süveydân. Beyrut trz.,II/1567-1577; İbnü'l-Esir,el-Kâmil, Dâru Sâdir-Dâru Beyrût, Mısır 1965, V/183.
3. el-Kerderî (827/1424), Menâkıbu Ebî Hanîfe, Beyrut trz., s. 296. Ayrıca bkz. Mehmed Said Hatiboğlu, Hilafetin Kureşliliği, 4. Baskı, OTTO Yayınları, Ankara 2015, s. 88. (Dipnot: 46)
4. Geniş bilgi için bkz.: Ziya Gökalp, "Diyânet ve Kazâ", İM., İstanbul 1915 (1331), Sayı: 35, s. 756 vd.; "Hilafetin Hakiki Mahiyeti", Hilâfet ve Millî Hâkimiyet (Ankara 1923 (1339) kitabı içerisinde, 5.
5. Ziya Gökalp, "Dinin İctimai Hizmetleri-1", İM., İstanbul 1915 (1331), Cilt: 2, Sayı: 34, s. 742.
6. "Hükümler, ahkâm-ı diyâniyye ve ahkâm-ı kazâiyye olmak üzere ikidir. Bunlardan ahkâm-ı diyâniyye, kuvve-i müeyyidesi münhasıran uhrevî olan tekâlif-i dinîyedir. Ahkâm-ı kazâiyye ise, dünyevî bir kuvve-i müeyyideye malik olan tekâlif-i dinîyedir. Binaenaleyh ahkâm-ı kazâiyye dinî ahkâm cinsi dahilinde ise de diyâni ahkâm nevinin haricinde müstakil bir nevidir. Ahkâm-ı kazâiyye bugünkü istilaha göre hukuk namı verdığımız kaidelerdir. O halde İslâmiyyette hukuk, ahkâm-ı dinîyeden ma'dûd ise de, ahkâm-ı diyâniyyeden ma'dûd değildir." Ziya Gökalp, "İttihat ve Terakki Kongresi-1", İM., İstanbul 1916, Sayı: 48, s. 977.
7. Ziya Gökalp, "Diyânet ve Kazâ", İM., İstanbul 1915 (1331), Sayı: 35, s. 757.
8. Bkz.: Ziya Gökalp, "İctimâi Usûl-u Fıkıh", Ziya Gökalp ve Din (Haz.: Orhan Metehan, Kamer yayınları, İstanbul 1994) adlı kitap içerisinde, s. 23-27; "Örf Nedir?", s. 31-43.
9. Seyid Bey, Hilâfet ve Hâkimiyet-i Milliyye, Ankara 1923., 7-8; Seyid Bey, Hilâfetin Mâhiyet-i Şer'iyyesi, Büyük Millet Meclisi Matbaası, Ankara 1924., 10. (Bu kitap,

- Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, 3 Mart 1340 tarihinde yapılan ikinci toplantısında yapılan konuşmanın metnidir.)
10. Seyid Bey, Hilâfet ve Hâkimiyet-i Milliyye, 8-9.
  11. Bkz.: Seyid Bey, Hilâfet ve Hâkimiyet-i Milliyye, 11.
  12. Seyid Bey, Hilâfet ve Hâkimiyet-i Milliyye, 36.
  13. Bkz.: Seyid Bey, Hilâfet ve Hâkimiyet-i Milliyye, 25-26.
  14. Seyid Bey, Hilâfet ve Hâkimiyet-i Milliyye, 23.
  15. Seyid Bey, Hilâfet ve Hâkimiyet-i Milliyye, 25.
  16. Ali Abdurrazık, el-İslâm ve Usûlu'l-Hukm, III. Baskı, Mısır 1925, s. 47.
  17. Ali Abdurrazık, el-İslâm ve Usûlu'l-Hukm, s. 49.
  18. Ali Abdurrazık, el-İslâm ve Usûlu'l-Hukm, s. 51-52.
  19. Ali Abdurrazık, el-İslâm ve Usûlu'l-Hukm, s. 64.
  20. Ali Abdurrazık, el-İslâm ve Usûlu'l-Hukm, s. 54-55.
  21. Ali Abdurrazık, el-İslâm ve Usûlu'l-Hukm, s. 69.
  22. Mâturidî bunlardan biridir. Geniş bilgi için bkz.: "İmam Mâturidî'ye Göre Diyanet-Siyaset Ayrımı ve Çağdaş Tartışmalarla Mukayesesi", İslâmiyat Dergisi, VIII/2 (2005), s.55-69.
  23. Bkz.: Muhammed b. Tavî et-Tancî, "İslâm Mezhepleri Hakkında Düşünceler", İslâm Düşüncesi Üzerine Makaleler (ed. Sönmez Kutlu, Ankara 2011) adlı kitap içerisinde, s. 60-61.
  24. et-Tancî, "İslâm Mezhepleri Hakkında Düşünceler", s. 63.
  25. et-Tancî, "İslâm Mezhepleri Hakkında Düşünceler", s. 63.
  26. Bkz.: et-Tancî, "İslâm Mezhepleri Hakkında Düşünceler", s. 64.
  27. et-Tancî, "İslâm Mezhepleri Hakkında Düşünceler", s. 65.
  28. Konuyla ilgili geniş bir analiz için bkz.: "The Differentiation of Diyanet and Siyaset according to al-İmam al-Mâturidî", Secularity and Religion in Muslim Countries: Searching for a Rational Balance, (International Conference, 1-3 October 2004. Samarkand), ed. Z.I. Munavvarov-R.J. Krumm, Taşkent 2005, s. 178-192; "İmam Mâturidî'ye Göre Diyanet-Siyaset Ayrımı ve Çağdaş Tartışmalarla Mukayesesi", İslâmiyat Dergisi, VIII/2 (2005), s.55-69.

İslâm ve Müslümanların Siyaset Kültürü

Prof. Dr. Sıddık KORKMAZ

Necmettin Erbakan Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

İslâm, Allah Teâlâ'nın insanlığa göndermiş olduğu en son ve en mükemmel dindir. Bu dinin değişmez inanç ilkeleri ve kuralları vardır. Allah'ın varlığı ve birliği, Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi oluşu, ölümden sonra âhiret hayatının varlığı, bu hayatta insanlardan iyilerinin ödüllendirileceği ve kötülerinin cezalandırılacağı İslâm'ın temel ilkelerindedir.

Tevhid inancı, Allah'ın varlığı, birliği, eşi ve benzerinin olmadığı, buna ilave-ten, kul ile rabbi arasına bir başkasının giremeyeceğinin ifadesidir. Yani Müslüman'ın özgürlüğünün garantisi tevhid inancına dayalıdır. Rabbi kuluna dinini bildirmiş, kulu da rabbine karşı aracısız olarak kulluk görevlerini yerine getirebileceğini öğrenmiştir.

Nübüvvet inancı, Hz. Muhammed'in, Allah'ın kulu ve elçisi olduğunun ifadesidir. Resûllük makamının bulunuşu, Hz. Peygamber'in örnek tatbikatında (Sünnetinde) görüldüğü üzere, Müslüman'ın güvenilir bir kişiliğe sahip olmasının ifadesini oluşturmaktadır. Peygamber, risâlet görevini almadan önce de dürüst ve güvenilir bir kişiliğe sahiptir, risâlet görevini aldığı da; kendisine emanet edilen vahye, kendisinden bir şey karıştırmaksızın onu insanlığa tebliğ etmiştir. Böylece ahlâki ve dürüstlüğü ümmetine miras bırakmıştır.

Âhiret inancı, bu hayatın bir son olmadığı, yeniden dirilmenin ve hesaba çekilmenin hak ve gerçek olduğunun ifadesidir. Müslüman'ın yaşantısında sorumlu davranması, eylemlerini ahlâk temelleri üzerinde gerçekleştirmesi gerektiğini anlatmaktadır. Yapanın yaptığının yanına kalmayacağı, iyiliğinin ödüllendirileceği ve kötülüğünün cezalandırılacağı anlayışının teminatıdır.

Geleneksel kültürde "âmentü esasları" olarak bilinen bu hususların arasında yer alan melek, kitap ve kader inancı gibi konular, bu temel ilkelerin açılımı durumundadır. "melek" ve "kitap", nübüvvet ve âhiret inancı ile ilgili, "kader" konusu ise tevhid inancı ile alakalı hususlardandır. İlk ikisi, dinin temel kaynaklarının sağlam olduğunu, üçüncüsü ise kültürel anlayışın tersine, insanın özgürlüğü, seçiciliği, karar vericiliği ve insan iradesinin korunması olarak yorumlanabilir. Yani Allah, kulunun istediğini takdir etmekte ve yaratmaktadır.

İslâm'ın bu temel ilkeleri değişmez ve değiştirilemez. Bunlar Kur'an'ın genel mefhumuna aykırı şekilde yorumlanamaz. Kul ile Allah arasına bir başkası giremez, Peygamber inancı olmadan İslâm inancı olamaz, ilâhî adaletin gerçekleşeceği âhiret inancı göz ardı edilemez ve bu temel ilkeler ilahî çağırının genel amacına aykırı olarak yorumlanamaz.

İslâm'ın kuralları da inanç esaslarına benzer şekilde ilkelerden ibarettir, tümellden söz eder ve tikellere karışmaz. Toplumsal ve siyasi ilişkilerde adaleti, ticaret ve ekonomide, aldatmamayı ve aldanmamayı, aile hayatında ahlâklılık ve namuslu olmayı esas alır. Bu temel ilkeler çerçevesinde kurallar (şeriatlar) konular veya ilga edilir. Makâsıdu's-Şerîa diye bilinen, din, can, mal, akıl ve nesil emniyeti şeklindeki hedefler bu ilkelerin bir özeti durumundadır. Öncekilerin yaşam biçimi taklit edilemez ve dogmatlaştırılmaz. Öncelikle Müslümanların sonra da bütün insanlığın hayrı, menfaati ve selameti esas alınır. Hilekârlık, ahlaksızlık veya düzenbazlık dinî olarak tanımlanamaz veya kabul edilemez. Kısaca yeryüzündeki iyi, güzel ve faydalı adına ne varsa bunun öteki adı İslâm'dır.

İslâm; barışın ve huzurun temin edilmesi için Allah tarafından gönderilmiş bir tavsiyeler bütünüdür. Hayatı anlamlı ve güzel kılan her şey onun bir parçasıdır. Nefret, şiddet, kaygı ve endişe doğuran düşünceleri onunla irtibatlandırmak doğru değildir. Din, bütün amelleri niyetlere göre tanımlamış, Peygamber de kendisini "güzel ahlakın" tamamlayıcısı olarak takdim etmiştir.

Müslümanların Siyaset Kültürü Üzerine

Müslümanların siyaset kültürü 1400 küsur yıllık tarihlerine bakıldığında, bazı küçük istisnaları dışında oldukça parlaktır ve göğüs kabartıcıdır. Ancak bu gerçek geçmişte kalmıştır ve günümüzde durum iç açıcı değildir. Tarihteki başarılarla övünmenin günümüze sağladığı bir katkı bulunmamaktadır. Tarihi bir öğretmen olarak kullanmak, geleceğin daha iyi inşa edilmesi için ondan dersler çıkarmak, iyiden örnek, kötünden ibret almak, Müslümanların kültürünü daha da zenginleştirecektir.

İslâm tarihinin erken dönemlerinde Müslümanlar siyasi alanda zorluklar yaşamışlardır. Hz. Ebû Bekir'in halife seçimi, Cemel, Sıffin, Kerbelâ vb. yaşanan olaylar siyaset kültürünü oluşturma çabalarıdır ve inanç konuları değillerdir. Yanlış yorumlar sebebiyle söz konusu olaylar dinleştirilmiş ve mezheplerin doğuşuna malzeme yapılabilmektedir. Hâricilik, Şiilik, Vehhâbîlik veya Batınlık gibi oluşumlar, tarihî olayların zorlanarak yorumlanması sonucu ortaya çıkmış ve ana bünye tarafından dışlanmış yapılarıdır. Geçmiş veya güncel olarak bu yapılar birer gerçeklik olarak kabul edilse de, taraftarlarına huzur ve güven sağlamamış, bunun yerine, sürekli kavga ve çekişmelerin sebebi olmuştur.

Müslümanların siyasetle imtihanı, çoğu zaman bu olguyu din gibi algılamalarından kaynaklanmıştır denilebilir. Din, Allah'a ait bir olgu iken, siyaset kulun icat ettiği ve biçimlendirdiği yaşam kültürüdür. Çeşitli kaynaklarda "bir imama (yöneticiye) beyat etmeden (bağlanmadan) ölen kimse, cahiliyye (dinsiz olarak) ölümü üzerine ölür" şeklinde ve Peygamber sözü olarak geçen metin, dinî olmaktan öte, beşerî bir olguyu tasvir eder. İslâm'ın siyasetle ilgili tavsiyelerinin öz anlamı, insanların toplumsal yapılarını düzenlemeye çağırılmaktan ibarettir. "**Sizden emir sahiplerine itaat edin**" âyeti de (1) bu kapsamdadır. İslâm, Müslümanları sosyal ve siyasî bir düzen içinde

yaşamaya çağırılmaktadır. "Sizden" ifadesinden yola çıkarak, Müslümanlar arasında yeni bir azınlık tanımını yapmak İslâmî değildir. "Emir sahipleri" ifadesinden yola çıkarak başka bir kitle icat etmek de doğru değildir. İslâm'ın temel ilkelerine inanıp bu inancını ifade eden (sizden) Müslümanlar, bu insanların arasından, meşru, alenî ve makul yollarla iktidara gelen kimseler de itaat edilmesi gereken (emir sahibi) kimselerdir. Bu sebeple İslâm dünyasında ortaya çıkan siyaset kaynaklı sorunların çoğu, topluma ait bir işte, sorumluluk ve aidiyet bilinciyle, çözüme yönelik katılıma değil, bir biçimde gücü eline geçirip, öteki insanlara nizam verme hırsından kaynaklanmaktadır denilebilir. Bu türden kavgaların önüne geçmenin yolu, siyasetin elinde bulundurduğu erki, insanlara tatlı ve cazip gelen o şeyi, makamı, gücü, ya da her ne ise işte onu, bölünebilen en küçük parçalara bölmektir. Onu, kıskırtıcı ve tahrik edici halden çıkarıp, toplum içinde sıradan, alelade ve normal olarak kabul edilen bir işe dönüştürmek gerekmektedir. Siyaset çatısı altında muazzam bir dev yaratıp, sonra da o devin ahlâklı olmasına bel bağlamak makul ve mantıklı değildir. Bu konuda insanlığın tecrübesinden yararlanmakta herhangi bir beis olmadığı gibi lâzım ve gereklidir.

İnsanları yönetmek adına, gücü elde etmek için, onların inaniş ve iyi niyetlerini kullanarak takiiyye yapmak doğru değildir. Demokrasi kültüründe takiiyyenin yeri olmayıp şeffaflık esastır. Zina, alkol, yolsuzluk, hırsızlık, kamu malını Allah rızası adı altında çalmak, kul hakkını gasp etmek, tesettürü yok saymak, Peygambersiz bir din icat etmek, kendisinin peygamber, mehdi veya müceddit olduğunu ilan etmek, gayr-i Müslimleri Müslümanlara tercih etmek ya da onları Müslümanlarla bir ve eş tutmak, zekât, fitre veya sadaka paralarını kendi amacının dışında kullanmak, Hz. Peygamber'i kamyon kasasına bindirmek, başkalarının özel ve mah-

rem hayatını ifşa etme yoluyla şantaj unsuru olarak kullanmak, meşru yollarla yönetim görevini üstlenmiş Müslümanlara karşı darbe girişiminde bulunmak İslâmî bir tutum ve tavır değildir. Sırat-ı müstakîm üzere Allah yolunda cihat etmek, bu türden oluşumların ortaya çıkmasını ilim yoluyla engellemek, akla, bilime, düşünmeye, araştırıp sorgulamaya, muhakeme ve kıyas yapmaya zemin hazırlamakla olacaktır.

Tarihi süreçte Ehl-i Sünnet mezhepleri siyaset konusunda, "zalim de olsa, yöneticiye itaat edilmesi gerektiği" ilkesini geliştirmişlerdir. Bu ilke, Müslümanların siyaset kültürlerini geliştiremedikleri şeklinde bir eleştiriye her zaman açıktır. Söz konusu eleştirinin haklılıkları bir yana, bu prensibin göz önünde bulundurduğu husus, halkın sulhu ve selametidir. Toplumsal düzeni esas almak, ölmeyi değil, yaşamayı tercih etmektir. Bu sebeple son derece yerinde ve doğru bir ilkedir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Yûsûf'un kendi döneminin firavunundan hazine

bakanı olmasını istemesi gibi, en olumsuz şartlarda bile olumlu olan ihtimali benimsemenin örneğidir. Sorun ve problemden yana değil, çözüm ve nizamdan yana tavır takınmanın misalidir.

Müslümanların siyaset kültürü açısından baktığımızda yanlış olan, siyaset hakkında geliştirilen tezlerin çokluğundan öte, hayat hakkında geliştirilen tezlerin azlığından kaynaklanmaktadır. Söz gelimi ortaçağ toplumlarında (Selçuklular, Osmanlılar veya Avrupa imparatorlukları) insanlar arasındaki ilişkileri belirleyen unsur din idi. Bu yapı; XVII. Yüzyılın sonlarından itibaren, yani batının sanayi devriminden bu yana, insanlar arasındaki ilişkiyi belirleyen unsurun artık din değil, para ya da emek olduğu şeklinde değişmiştir. Başka bir ifade ile kuvve-i pazu'nun yerini artık kuvve-i barut almıştır. Bu değişim iki büyük dünya savaşına yol açmış ve günümüzde de varlığını hala sürdürmektedir. Ancak bu değişimin Müslümanlar tarafından içselleştirildiğini görmek pek mümkün değildir.

İslâm'ın temel kaynakları yönetim biçimi olarak tek bir modeli dayatmaktadır. Hz. Süleyman ve Hz. Davut birer sultan iken Şûrâ, Ehl-i Hall ve'l-Akd gibi ilkeler de yönetim ile ilgili gündeme gelen modeller arasındadır. Öte yandan özellikle Hz. Yûsûf gayr-i Müslim bir idare altında çalışan herhangi bir Müslüman'ın örneğidir. Hz. Peygamber bir devlet başkanı olarak risalet görevini yürütmüştür. İslâm'ın temel kaynaklarının şekilden daha ziyade özü esas aldığı ve adaletin tesis edilmesini önceliği görülmektedir. Demokratik ve parlamenter sistem, siyaset konusunda, insan aklının bulduğu en güzel yönetim biçimlerindedir. Günümüzde bu model Türkiye'de oturmuş ve Müslümanlar tarafından benimsenmiştir. Bu sistemi ve kurumlarını daha sağlıklı biçimde işler hale getirmek inananların hayrına olacak, hayat standartlarının yükselmesine katkı sağlayacaktır. Siyaset ve kültür birer canlı organizmalardır. Bu kavramlar altında üretilen yeni ilke, kural, model ve kurumlar olmalıdır. Bu kural ve kurumların bulunması, İslâm'ın evrenselliğinin bir gereğidir.

Dipnotlar:

1. Nisa Suresi, 4/59.

Katı Laiklik, Asabiyeci Cemaatçılık ve Tekfircilik Arasında Din-Devlet İlişkileri

Prof. Dr. Hilmi DEMİR

Hitit Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Kelim Anabilim Dalı Başkanı

Dinin kamusal rolü ya da din-devlet arasındaki ilişkinin modernizm süreci ile birlikte köklü bir değişime uğradığı ve bu alanda karşılaştığımız sorunların büyük çoğunluğunun modernizmden kaynaklandığı varsayılır. Genel kabule göre modernleşme, dinin toplumsal rolünü ve etkisini marjinalleştirmiştir. Buna göre modernleşme, "din-devlet ayrılığı ve laik-rasyonel bürokratik devletlerin gelişimi" gibi süreçleri içerdiğinden geleneksel yapıları alt üst etmiştir. Türkiye'de İslâmcılar bu gerekçelerden dolayı, modernizme karşı olmayı, dinî bir gereklilik olarak kabul etmişlerdir. Bu açıdan modernizmin ister İslâmcı ister laik olsun Türkiye'de din-devlet ilişkisi konusundaki tartışmaları belirleyen temel bir referans kabul edildiği görülür.

Laikler Osmanlı'da din-devlet ilişkisinin tamamen iç içe geçtiğini ve bu nedenle dini tüm kamusal alandan dışlayarak modernizm sürecinin tamamlanacağına inanırlar. Buna karşılık İslâmcılar ise, modernizmin dini kamusal alandan tamamen sürmeye çalıştığını varsayarak, din-devlet ilişkisinin iç içe bir ilişki olması gerektiğini iddia ederler ve laikliğin İslâm'la asla bağdaşamayacağını öne sürerler.

Laikler, Osmanlı tecrübesini bir devr-i sâbık olarak görüp tümünden reddederken, bu konuda İslâmcıların kafası biraz karışıktır. İslâmcılar, Osmanlı'nın son zamanlarındaki Batılılaşmasını bir teknik iktibas olarak görmeyi tercih ederler. Bir medeniyet alanından diğerine geçmek, Doğu Medeniyetini terk ederek, Batı Medeniyetini olduğu gibi kabul etmek olarak batılılaşmaya karşı çıkarlar. Bunun sonucu olarak da toplumda bireye karşı cemaatlere yer açmayı, dini grup kimlik ve aidiyetlerini ve taleplerini karşılamayı modernizme karşı bir alan kazanmak olarak görürler.

Bu açıdan uzunca bir süredir küreselleşmeyle birlikte ulus devlete yönelik eleştirilerde sivil toplum ve cemaat kavramları birbiriyle eş zamanlı ve ilişkili olarak kullanılır olmuştur. Hatta çoğu kez ulus devlet modelinin bu millete dar geldiği, buna karşılık olarak cemaat ve sivil topluma yer açmanın devleti daha da güçlendireceği ileri sürülmüştür. Kimine göre çoğulcu demokrasinin olmazsa olmazı olarak tek, yegâne gerçek cemaatlere kucak açmaktır. Elbette burada kast edilen sosyolojik anlamıyla cemaatleri kabul etmek değildir. Zaten siz kabul etmeseniz de sosyolojik olarak cemaatler olgusal bir gerçekliktir. Kast edilen daha çok cemaatlerin siyasal ve kamusal alanda tanınmasının çoğulcu demokrasi açısından bir katkı sağlayıp sağlayamayacağı tartışmasıdır. Ve İslâmcılar Türkiye'de dinin kamusal rolü ile ilgili tartışmalarında cemaatlere yer açmanın demokrasiyi güçlendiren ve ulus devletin aşırılıklarını aşan bir zorunluk olduğunu savunmuşlardır.

2009 yılında yazdığım bir yazıda bu talebin bir homocematus yarattığını ileri sürmüştüm. (1) İslâmcı ve muhafazakârlar cemaate sahip çıkmanın modern devletin ve bireyin önünü açan sekülerizmin iç çelişkileri aşmanın bir yolu olduğunu kabul etmiş gibiydi. Oysa ulus devletin yaşadığı krize ve homojen ulus kurgusuna karşılık topluluk değerlerini ön plana çıkararak çözüm aramak yalnızca dini cemaatlerin değil belki de dini görünümü birçok bâtini, esoterik, Mesih ve Mehdi cemaatinde kamusal alanda temsili sorunu beraberinde getirecekti. Hatta muhtemelen kamusal alanda görünür kılındıkça ve kamu kaynaklarını kullandıkça güçlenen cemaatler diğer grupların aleyhine olacak şekilde güç temerküzüne başvurabileceklerdi.

Nitekim 15 Temmuz'da yaşanan vakaa bize demokratik ve siyasal kültürün hukuk, liyakat ve adalet temeli yerine asabiyeci cemaat yapılmasına terkedilmesinin nelere yol açacağını çok acı bir şekilde gösterdi. Cemaatler bir politik özne olarak kendini kurup politik istemde buldukları politik öznenin eylem alanı daha da daralmaktadır. Politik alanın yabancılaşması, politikanın sorunları çözmekten ziyade kendisinin bir sorunlar yumağı haline gelerek yozlaşması karşısında, cemaatçi toplum modellerinin çözüm olduğunu özgürlük ve çoğulcu demokrasiler adına savunmak hiç de gerçekçi görünmemektedir.

Çünkü Homo Politicus'un boşalttığı alanın

Homo Cemaaticus tarafından doldurulması siyasal alandaki yabancılaşmayı daha da derinleştirmektedir. Medeniyeti temsil eden kamusal alanda yaratılan boşluklar ve siyasal eylemin temsilcisi olan politik özne geri çekildikçe kişisel özellikli karizmatik liderler ve yıkıcı cemaatler bu alanı doldurmaktadır.

Homo cemaaticusun toplumsal olarak genişlemesi ve kamusal alanda derinleşmesi her şeyden önce homo politicusun aleyhinedir. Siyasete siyaset dışı müdahaleler nasıl meşru kabul edilemez ise, siyasal eylem sorumluluğu taşımayan, hayır, yardımlaşma gibi ahlaki sorumluluk taşıyan toplulukların siyaseti belirlemesi siyasal alanın aktörleri açısından ciddi bir problem olarak görülmelidir.

Bununla birlikte bu problemi aşmanın zorluğu Türkiye'de din-devlet ilişkilerinin katı laiklik ile Osmanlı tecrübesini dışlayan Siyasal İslâmcılığın arasında sıkışmışlıktan kaynaklanmaktadır. Özellikle 1960 darbesi sonrası, dindarlar ile laikler (teolojik değil, sosyolojik tanımlar) arasındaki fay hattı gittikçe derinleşerek büyük bir stres birikimine yol açmıştır. 60 öncesi dönemde, katı laiklik uygulamaları ve dindarlar üzerinde baskılar cemaatlerin toplumda denetimsiz bir şekilde sahiplenilmesine giden süreci hızlandırmıştır. Türkiye'de halkın dindarlığı ve Osmanlı tecrübesi ile hem Türkiye'nin dışlayıcı laik elitleri hem de homocemaaticusu kutsayan İslâmcılar arasında tarihsel çelişkiler ve ideolojik çatışmalar, Türkiye'nin demokratik yönelişi önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır. Darbe ile demokrasi arasında süre giden bir kısır döngü olarak yaşanan bu engel aşılıncaya Türkiye'deki din-devlet ilişkileri ile dinin kamusal rolü üzerindeki tartışmaları hukukî ve siyasî bir perspektifte konumlandırmak zor gözükmektedir.

Bugünle kıyaslandığında Osmanlı devletinde tekke ve tarikatlar hem çok sıkı denetlenmiş hem de tekkelerin ve tarikatların statüsü ve niteliğine çok daha fazla dikkat edilmiştir. Oysa cumhuriyet dönemi tarikatları ve cemaatleri kaçak yapılar, gece kondular gibidir. Denetimsizdirler ve aynı zamanda dini alanda dar oldukça lafızçı ve nakilci bir dini bilgiyle sınırlıdır. Elbette belki dini cemaatlerin tarikat olmadıklarına itiraz edilebilir. Ama dini alanla ilgilenen her topluluğun sivil alandaki özgürlükleri daraltmadan bir denetimi olması da kaçınılmaz gözükmektedir.

Özellikle vakıf sistemi ve vakıf senesinde belirlenen alan dışında bir konuyla ilgilenmemeye çok önemlidir. Bir dini cemaatin basın, medya, ticaret, spor ve eğitim gibi tüm alanlarda örgütlenmesine müsaade etmek doğru mudur? Bunları 15 Temmuz sonrası Osmanlı tecrübesiyle oturup yeniden tartışmamız kaçınılmaz gözükmektedir. Bunun için de öncelikle dini bilgi ve ilgi alanı ve demokrasi-din ilişkilerinin Türkiye'de tekfirci diyalektikçe yakalanmadan konuşulabilmesi gerekir. Şu haliyle bu oldukça zor gözükmektedir. Türkiye'de din-devlet ilişkileri katı ve dışlayıcı laiklikten katı ve dışlayıcı tekfirciliğe doğru evirilmekte ve siyasal kültür cemaatlerin savaş alanına hala oldukça bağımlı durmaktadır. Türkiye adeta bir bermuda şeytan üçgeni gibi üç kutbun arasına sıkışmaktadır: Asabiyeci cemaat zihniyeti, katı laiklik ve tekfircilik. Umarım 15 Temmuz bu üç çekim alanının dışında makul, mutedil bir yolu bulmamıza vesile olur.

Dipnotlar:

1. Hilmi Demir, "Homo Politicus Versus Homo Cemaaticus", Türk Yurdu, Haziran, 2009, c. 6, sayı: 26.

CANTOY
Baby Collection

**Toptanda
Marka !**

CANTOY
Baby Collection

Cantoy Tekstil Konf. San. Tic. Ltd. Şti.

www.cantoybebe.com
www.cantoyshop.com

**Futbolun ve Eğlencenin Yeni Adresi
KESTEL HALISAHASI**

"Yenilenmiş çimleri, otoparkı, kafesi ve en son kalitede dizayn edilmiş duşlarıyla, dostluğun pekiştiği hoş bir alan"

Kale Mah. Ankara Yolu 13. km Kestel/BURSA
0541 508 87 82 – 0535 476 32 36

Yalnız Düşüncelere Baskı Yapmıyoruz...

Profesyonel Çözümler

4RENK
DİJİTAL BASKI MERKEZİ

Dijital Baskı

Kitap Baskı

Renk Ayırım

Promosyon

Ofset Baskı

İşinize Renk Katar...

www.dortrenk.com.tr

📍 Selamet Mh. Dr. Sadık Ahmet Cd. Sütçüoğlu Sit. No: 29/21 Osmangazi - BURSA
☎ 0224 272 16 76 📠 0224 272 16 78 🌐 www.dort-renk.com ✉ ee@dort-renk.com

www.aydinvincgrup.com

İDDİALİYİZ!... Kimsenin yapamadığı işlere talibiz

Yapılan İşler

- Limanlarda tahmil tahliye
- Sanayide her türlü fabrika montaj ve demontajı
- Fabrika içerisinde makina montajı
- Her türlü ağır yük ve iş makinası nakli
- Her tonajda kiralık forklift

Istanbul'da 450 ton TBM nakliyesi

Gantry Sistemle 450 Ton TBM'nin tünelden çıkarılması

Hilton Otel'de 100m'ye cam silme vinci montajı

300 ton Siemens Gaz Türbini Nakliyesi

Gantry Sistemle 8m kaldeye Siemens Genaratör montajı

Enerjisa'nın yaptığı 450 Mw kapasiteli Tufanbeyli termik santralının 3 adet 220 ton Siemens generator ve 3 adet 175 ton buhar türbinlerini 13m koduna 1200 ton kaldırma kapasiteli Gantry sistem ve 1300 ton kaldırma kapasiteli strandjack halatlı kaldırma sistemiyle bu özel kaldırma işlemini gerçekleştirdi. Bu projede kaldırma yüksekliği ve hidrolik gantri sistem ve strand Jack halatlı kaldırma sistemiyle enerji sektöründe kaldırma operasyonu olarak Türkiye'de gerçekleştirilen en büyük projedir. Aydınvinç Türkiye'de kimsenin yapamadığı işleri yapmaya devam ediyor. Bu operasyonla da enerji sektörüne büyük katkı sağlıyor.

"1300 ton kapasiteli özel STRANDJACK halatlı kaldırma sistemi ve özel kule mesnetleri ile vinçlerin kaldıramayacağı tonajların kaldırılması"

Adres: Fahi Mah. Mercan Sok. No: 6/B Bursa Tel: (224) 254 68 88 271 39 52 Faks: (224) 255 19 51 E-mail: aydinvinc@aydinvincgrup.com
Şube 1: Başç Mah. No: 174 Gebze / Kocaeli Tel: (262) 644 90 62 Faks: (262) 644 62 11 E-mail: Gebze@aydinvincgrup.com
Şube 2: 17 Eylül Mah. Atatürk Cad. No: 327/1 Bandırma Balıkesir Tel: (266) 715 26 91 Faks: (266) 715 28 93
Şube 3: 00 7863 4260 006 (2 hat) 00 7863 4260 008 RUSYA

Bu ülkenin
neresinde olursak olalım;
değerlerimizle bir aradayız.

Biz millet olarak geçmişimizle, geleceğimizle, inancımızla
ve taşıdığımız değerlerle birbirimize bağlıyız.

Ve biz Kuveyt Türk olarak, Türkiye'nin dört bir yanında
hizmet verirken, bizi biz yapan değerlerimize sahip çıkıyoruz.

Bursa'da ilk

KALİTELİ YAŞAM MERKEZİ

Önce insan" felsefesiyle hizmetlerine yön veren Osmangazi Belediyesi, Alzheimer hastalarını sevgi ve şefkat çatısı altında kaliteli bir yaşamla buluşturmaya hazırlanıyor. Türkiye'de bir ilk olacak Kaliteli Yaşam Merkezi, hizmet kampüsü şeklinde tasarlandı. Alzheimer hastaları, zihinsel ve bedensel engelli vatandaşlar için günlük bakım ve destek ünitelerinin yer alacağı merkezde, yaşlıların kaliteli bir yaşam sürebilmeleri adına her şeyin düşünüldüğü bir de huzur evi yer alacak. Kaliteli Yaşam Merkezi, sahip olduğu tüm güzelliklerle misafirlerine, kalite ve konforun bir arada olduğu 5 yıldızlı bir hizmet sunmayı hedefliyor.

OSMANGAZI
BELEDİYESİ
444 16 01 • www.osmangazi.bel.tr

Ortak geçmiş ortak gelecek

Biz bu coğrafyanın sesi, nefesi, niyetiyiz. Biz sahip olduklarımızın kıymetini bilen kocaman bir aileyiz. Yeni açılan şubelerimizle hızla büyüyor, geleceğe birlikte yürüyoruz.